№ 6 ՈՒՐԲԱԹ, 11 ՅՈՒՆՎԱՐԻ

1913
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՈՒՐԲԱԹ, 11 ՅՈՒՆՎԱՐԻ № 6

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 րուբլի.
Հատանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Сергіевская ул., № 5.
Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելէֆօն № 2—53.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են ի բաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Տպարանի տելէֆօն № 67.

Ի ՎԱՃԱՌ ԵՆ ՀԱՆՎԱԾ ՆՈՐ ՊԱՊԻՐՈՍՆԵՐ
ՄԱՅԵԱԿ „ԿՈՄԷՏԱ" ԸՆԿ. — ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ: —
25 հատը—15 կոպ., 10 հատը—6 կոպ. (ե. ու.) 986. 0—6

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
ՄՇԱԿ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ
ՆԵՐԿԱՅ **1913** Թ. ՀԱՄԱՐ
ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, 11 ամսվանը նոյնպէս 10 ր., 10 ամսվանը՝ 9 ր., 9 ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., 7 և 6 ամսվանը՝ 6 ր., 5 ամսվանը՝ 5 ր., 4 ամսվանը 4 ր., 3 ամսվանը՝ 3 ր., 2 ամսվանը 2 ր.: Յունվարի 1-ից մինչև փետրվարի 1-ը 85 կոպ.:

Ամերիկայի բաժանորդները պիտի վճարեն տարեկան 6 դոլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 32 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի. Թիւրքիայի բաժանորդները՝ 120 ղրուշ:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամա կաղրոշմ:

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով:

ՊՐԷՄԻԱՆԵՐ

«Մշակի» տարեկան այն բաժանորդները, որոնք 1913 Թ. համար (սկսած յունվարի 1-ից) միանուագ կամ մաս-մաս վճարած կլինեն 10 րուբլի բաժանորդավճարը, կը ստանան ՁՐԻԱԲԱՐ հետևեալ 2 գրքերը.

1) „Մշակ" եւ հայ կեանք", որի մէջ ամփոփված են 1872 Թւականից մինչև 1891 Թ. «Մշակի» մէջ լոյս տեսած առաջնորդողները, յօդուածները և բանաստեղծականները, որոնք նուիրված են կանանց հարցին ընդհանրապէս և հայ կնոջ առաջխաղացման գործին մասնաւորապէս: Գիրքը բաղկացած է 7+294 մեծադիր էջից, տպված լաւ Թղթի վրա, Գր. Արծրունու մեծադիր գրաւիչ պատկերով եւ մօզայիկ-նկար շապկով—հայ կնոջ էմբլեմային պատկերով:

2) „Մշակի" քառասնամեակ" Լ. Դանիէլեանի կազմած, 1872—1912 Թ.Թ., 132 էջ, տպված լաւ Թղթի վրա: Գրքի մէջ ամփոփված են՝ Գր. Արծրունու, Անդր. Արծրունու, Րաֆֆիի, Գ. Սունդուկեանի, Ա. Արփիարեանի, Յ. Տէր-Մարկոսեանի, Ալ. Քալանթարի եւ Հ. Առաքելեանի պատկերները:

«Մշակի» ոչ-բաժանորդների համար առաջին գիրքն արժէ 1 րուբլի, իսկ երկրորդ գիրքը՝ 50 կոպ.: Ծանրոցագինը՝ 15—20 կոպ. գնողի վրա:

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ
ԱՐՔՈՒՆԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ Ուրբաթ, յունվարի 11-ին
Ի ՊԱՏԻՒ ԴԵՐԱՍԱՆ ԱՐԱՔՍԵԱՆԻ 25-ԱՄԵԱՅ ԲԵՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ
Հայոց Դրամատիկական Ընկերութեան խումբը բարեհաճ մասնակցութեամբ Տիկ. ՎԱՐԴՈՒՀՈՒ, Պ. Պ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆԻ և ՄԻՐԱՂԵԱՆԻ կը ներկայացնէ
I
ՔԱՆԴՈՒԱԾ ՕՋԱԽ
Կատ. 3 գործողութեամբ, հեղ. Գ. Սունդուկեանի:
ԳԻԺ-ՄՈՋՈՒ դերը կը կատարէ ՅՈԲԵԼԵԱՐԸ: Երրորդ գործողութեան ընթացքում ԱՐԱՔՍԵԱՆԸ կերգէ ԿՈՒՊԼԵՏՆԵՐ:
II
ՅՈԲԵԼԵԱՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
Սկիզբն է երեկոյեան ճիշդ ժամը 8-ին: —●— Տոմսակները ծախվում են Թատրոնի կասսայում:
(պ.) 2—2 15. (ու.) Ռեժիսոր՝ ԱՐՄԷՆԵԱՆ

ԾԽԱԽՈՏ 15 հատը 6 կոպէկ: Ծխախոտագործարան „ՄԻՐ" (կ. չ. ու.)

Փորձեցէք ծխել „ԱՆԻ"

Պահանջեցէք ամպայման ԱՄԵՆ ՏԵՂ: պ.

ԾԽԱԽՈՏ 25 հատը 10 կոպէկ: Ծխախոտագործարան „ՄԻՐ" 936. 50—12

Բեռլինի համալսարանի
ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ
Ներքին հիւանդութիւններ՝ առանձնապէս կրծքի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի: Բժշկութիւն նաև տուբերկուլիններով, ՌԱԴԻՒ պրէպարատներով և էլեքտրականութեամբ:
Ընդունելութիւնը ամեն օր, ՆՈՐ ԲՆԱԿԱՐԱՆՈՒՄ առաւօտեան ժամը 9--12-ը և երեկոյեան ժամը 5—7-ը: Սօլոլակ, Բէհբութեան փող. № 23 (անկիւն Դանովսկայա): Հեռախօս 7—92.
(ա.օ.) պ. 699. 100—88

ԻՆՉ Է ԱՍՈՒՄ ԻՒՐԵՐԻ ԼՈԳԻԿԱՆ

Առ նուազը կէս միլիոնից աւելի հայ կը լինէր ներկայումս Թիւրքահայաստանում, եթէ իրագործված լինէր Սան-Ստեֆանօյի դաշնագիրը:

Այո, ոչ պակաս քան կէս միլիոն:

Արդարև, եթէ տեղի չէին ունենայ Սասունի և միւս կոտորածները, սաստկալի աւերումները և յուսահատական արտագաղթը, այն ժամանակ երկրի մէջ մնացած կը լինէին 300,000 հայ բուրոք մտածողներ [illegible] [illegible]ւակի մէջ: Իսկ այն 35 տարիների ընթացքում, որոնք անցել են ռուս-Թիւրքական պատերազմից յետոյ, կրկնապատկված կը լինէր ժողովուրդը իր քանակով:

Աւերված երկրի մէջ աշխատանք չը մնաց, որ մարդկանց ապրեցնէր.

Պանդխտութիւնը, տևելով տարիներ, Թողնում էր երկրի մէջ ընտանիքը առանց զաւակների: Եւ այժմ էլ դեռ պանդուխտների հազարաւոր խմբեր անկարող են իրանց մայր երկրում ապրել, աշխատել ընտանիք կազմել և տնտեսական կեանք զարգացնել.

Սան Ստեֆանօյի դաշնագիրը տալիս էր հաստատ երաշխաւորութիւն ժողովրդական ապահովութեան: Ռուսական զօրքերը պէտք է մնային երկրի մէջ այնքան ժամանակ, մինչև որ իրականացած լինէին բոլոր բարենորոգումները:

Սան-Ստեֆանօյի դաշնագիրը մերժվեց:

Եւ հանդիսաւոր կերպով յայտարարվեց, որ նա փոխարինվում է աւելի ընդհանուր, աւելի մեծ երաշխաւորութեան ապաւինած դաշնագրով:

Արդարև՝ գրաւիչ էր արտաքինը: Սան-Ստեֆանօյի դաշնագրով միայն մի պետութիւն, միայն Ռուսաստանն էր ապահովում Թիւրքահայերի բարեկեցութիւնը, իսկ Բեռլինի դաշնագրով՝ բոլոր վեց պետութիւնները:

Այո, արտաքինը գրաւիչ և զօրաւոր էր Թւում. բայց սոսկալի դառն իրականութիւնը այժմ համոզեց անողոք փաստերով, որ վեց պետութիւններին գործ յանձնելը ամենադժոխային խաղն էր, որ հնարվեց հայկական բարենորոգումները տապալելու համար:

Պետութիւնների մէջ երբէք չեղաւ այնպիսի համերաշխութիւն, որ Թիւրքիան զգար իրան ճնշված և պարտականութիւններ կատարելու հարկադրված: Ընդհակառակը՝ Թիւրքիան շատ շուտով ընտելացաւ իր նոր դիրքին և նա ծաղրելով բոլոր դաշնագրերը և եւրոպական սպառնալիքները, ինքը հնարեց հայկական բարենորոգումների կեղծ ծրագիրներ, որոնք իրանց էութեամբ գործնական նշանակութիւն չունէին և որոնց կատարել չը կատարելը միայն իրան էր վերապահված:

Երեսունհինգ տարի անցնելուց յետոյ ոչ Թիւրքիան և ոչ միացեալ դիւանագիտական Եւրոպան ապացոյցներ չը տուին, որ նրանք ընդունակ են իրագործելու Բեռլինի դաշնագրի Թելադրած պարտաւորութիւնները: Այո, նրանք բոլորովին անանկ հանդիսացան ներկայ գործում, անանկ բարոյապէս, քաղաքականապէս:

Եւ ահա Թիւրքահայը այսօր այնպիսի վիճակի մէջ է, որ այլ ևս վստահութիւն չունի այդ դաշնագրին ստորագրողների վրա իրանց ամբողջութեամբ և սկսել է տենչալով կանգ առնել Սան-Ստեֆանօյի դաշնագրի վերակենդանացնելու մասին իր նախկին ձևակերպութեամբ կամ նոյն իմաստի համապատասխան գործելակերպի նոր խմբագրութեամբ:

Ահա այդ կէտին է յանգել այժմ հասարակական կարծիքը հայութեան բոլոր մասերում:

Ժամանակակից պայմանները ուրիշ ցուցումներ չեն տալիս:

Եւ ամենքը տենչում են օր առաջ տեսնել լուծված հայկական հարցը այդպիսի իմաստով:

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
9 յունվարի

Բեռլին.—«Բեռլինէր-Լոկալ-Անց.»-ում տպված է մի յօդուած, որի մէջ ասված է, Թէ գերմանական օֆիցերական շրջանները տրամադրված են յոռետեսութեամբ գերմանական զօրքի ապահով լինելու նկատմամբ, գտնելով որ Գերմանիան վաղուց չէ կատարելագործել սպառազինումը, որովհետև նաւատորմի ուժեղացնելը արգելք եղաւ զօրքի բար ենորոգմանը.

—

Պարիզ.—Լրագիրների մեծ մասը համակրանքով վերաբերվեց դէպի նոր կաբինէտը: Միայն մի քանի արմատական-սօցիալիստական օրգաններ, շարունակելով Պուանկարէի դէմ սկսված արշաւանքը, ընդգծում են կաբինէտի պակասաւոր արմատականութիւնը և նրա կազմի մէջ արմատական-սօցիալիստների բացակայութիւնը.

—

Թէհրան.—Նոր մինիստր-նախագահ Ալա-ուս-Սալթանէն Գործակալութեան Թղթակցի հետ զրուցելիս ընդհանուր կէտերով բացայայտեց իր կաբինէտի ծրագիրը, որի գործունէութեան փորձաքարը լինելու է վաղեմի բարեկամական յարաբերութիւնները Ռուսաստանի հետ ամրապնդելը: Ալա-ուս-Սալթանէն, որ քանիցս վարել է արտաքին գործերի մինիստրի պաշտօնը, այժմ մտադիր է անյողդողդ շարունակել իր նախկին քաղաքականութիւնը: Կաբինէտը ամենից առաջ հոգալու է երկրի ներքին բարեկեցութիւնը և յոյս ունի արտաքին փոխառութեամբ գործադրել բարենորոգումները և ամրապնդել պետական կազմը և այդպիսով բարգաւաճել երկիրը ամեն կողմից.

—

Նիւ-Եօրկ.—Մէկսիկայում Կօլիմ հրաբուխը սկսեց ուժգին գործել: Հազարաւոր բնակիչներ փախան: Կան զոհեր:

—

Տօկիօ.—Ստորին պալատի հարցին՝ նոր կաբինէտի ուղղութեան մասին՝ Կացուրան հրաման խնդրեց պարլամենտի նիստերը 15 օրով դադարեցնելու, պատճառաբանելով Թէ օրինագիծ չը կայ քննութեան համար. Նիստերը դադարեցնելը բացատրվում է Կացուրայի ցանկութեամբ՝ կազմել սեփական կուսակցութիւն. Ենթադրվում է, որ Կացուրայի կուսակցութիւնը կը բաղկանայ 150 մարդուց:

—

Սուակիմ.—Հնդիկ ուխտաւորների կարաւանը տարվեց լեռնային գետակի վարարված հոսանքից: Զոհվեցին 350 մարդ, ազատվեցին 50:

ԲԱԼԿԱՆԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

ԲԱՆԱԿՑԱԿԱՆ ԴՈՐԾԵՐԸ

—

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)
9 յունվարի

Լօնդօն.—Այսօր դեսպանական խորհրդակցութեան մէջ քննվում է աւտօնօմ Ալբանիայի սահմանների հարցը: Սերբ պատգամաւորները դեսպանական խորհրդակցութեանը ներկայացրին յիշատակագիր սերբ-ալբանական սահմանի մասին, առաջարկելով մուծել Իփէկը, Դիակօվօն և Դէչանը սերբիական, իսկ Սկուտարին՝ չեռնօգորական երկրի մէջ, և բողոքեցին, որ այդ երկիրները մտած են Ալբանիայի մէջ:

Դեսպանների խորհրդակցութեան ժամանակ պարզվեց, որ եւրոպական համերգի մէջ տիրում է լիակատար համաձայնութիւն:

Րէյտէրի գործակալութեան տեղեկութիւնների համաձայն քաղաքական շրջաններում հաստատվում է այն տեղեկութիւնը, Թէ երբ Թիւրքիայի պատասխանը մեծ պետութիւնների նօտայի դիմաց հաշտարար է և ապահովում է հաշտութեան բանակցութիւնների շարունակութիւնը:

—

Կ. Պօլիս.—Պետ. Հեռ. Գործ. Թղթակիցը դիտեց Չաթալջայից եկող զինուորներին: Նրանց քայքայված տեսքը վկայում է, որ սանիտարական ու բժշկական միջոցները շատ պակասաւոր են: Ողորմելի տեսք ունեն Չաթալջայից այստեղ բերվող ձիերը:

Նաւատորմի պարտութիւնը ճնշող տպաւորութիւն գործեց բարձր շրջանների վրա:

Եկաւ «Րիշադ-փաշա» շոգենաւը 150 վիրաւոր նաւաստիներով և օֆիցերներով:

Ռումինական շոգենաւերով ռազմամթերքներ են ուղարկվում Չաթալջա և Գալիպօլի:

Մի քանի լրագիրներ Եգէյեան կղզիների հարցի առիթով, ուր 500,000 յոյների դիմաց գտնվում են 24,000 Թիւրքեր, մատնանշում են, որ այդ կղզիները Թիւրքիայի համար հանդիսանում են նոր Մակեդօնիա, մի հրաբուխ, որ սպառնում է ապստամբութեամբ:

Թիւրքաց կառավարութիւնը բանակցութիւններ վարեց օսմանեան բանկի հետ 250,000 Թիւրքական ֆունտ աւանս ստանալու մասին, պաշտօնեաների ռոճիկները տալու համար: Բանկը համաձայնեց վճարել այդ դրամը, պայմանով միայն, որ նա չը ծախսվի պատերազմական կարիքների վրա: Կառավարութիւնը որոշ տատանումից յետոյ ընդունեց այդ պայմանը, բայց յետոյ բանկի կենտրոնական վարչութիւնից ստացված կարգադրութեան պատճառով աւանս տալը մերժվեց:

Դօլմա-Բախչէ պալատում մեծ վէզիրի նախագահութեամբ բացվեց ազգային ժողովը: Ճեկուցումներ կարդացին մեծ վէզիրը, զինուորական, արտաքին գործերի և ֆինանսների մինիստրները: Ներկայ էին 72 անձն, ի Թիւս որոց գահաժառանգ պրինցը: Ազգային ժողովը ցանկութիւն յայտնեց, որպէսզի կառավարութիւնը հաշտութիւն կնքէ, յոյս դնելով մեծ պետութիւնների խոստումների վրա և պաշտպանելով ընդ ամին երկրի շահերը:

—

Աթէնք.—Եանինայի մօտ յոյների արշաւանքին արգելք է լինում փոթորիկը:

—

Բեռլին.—Տեղեակ աղբիւրից տեղեկացնում են, որ Բ. Դուռը համաձայնել է յանձնել Ադրիանուպօլիսը: Պատասխան-նօտան կը յանձնվի երեկոյեան: Հաշտութիւնը այդպիսով ներկայանում է ապահոված:

ՄԵՐՁԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ԴԷՊՔԵՐԸ
(ԼՐԱԲԵՐԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ)

—

(Սեփ. Թղթակցից)
Կ. Պօլիս, 22 դեկտեմբեր

✦ Օրուան դառնագոյն լուրը եղաւ Լօնդօնի հաշտութեան բանակցութիւններուն ստացած յոռի վիճակն ու խզման հաւանականութիւնը բալկանեան դաշնակիցներու անդրդուելի պահանջման հետևանօք:

Օսմանեան պատուիրակներու պնդումը մանաւանդ խիստ հաւանական կը դարձնէ պատերազմը: Կ. Պօլիս ամբողջ շնչահատ ու երկիւղալի տպաւորութեան մը տակ է և կատարեալ շնչասպառութեամբ կը սպասէ երկուշաբթի օրուան, ուր վերջնապէս պիտի որոշուի բանակցութիւններու ելքը:

25 դեկտեմբեր

✦ Այս երեկոյ ստացուած հեռագիրները բոլորովին յուսախաբ ըրին Թիւրքերը, վասնզի Լօնդօնի մէջ երկու կողմէն միևնոյն տեսակէտին վրայ պնդած ըլլալով հաշտութեան ժողովին նիստերն ընդհատուած են: Պատերազմին շարունակութիւնն է, որ միայն անորոշ կը մնայ, և ասիկա փոքր յոյս մըն է Թիւրքաց համար, որ եւրոպական միջամտութեան կակնկալեն, Էդիրնէն փրկելու համար: Այս վիճակը նորէն յուսահատական է և ամենուն վրայ ալ դառն տպաւորութիւն կընէ: Քեամիլ փաշա հիւանդացած ըլլալով՝ երկու

որ էյօր դահլիճը իր գումարումները վարչապետին տան մէջ կը գումարէ։ Թիւրքերը կը վախնան որ ոչ միայն հաշտութեան բանակցութիւնները խզուին, այլ նաև յանկարծակի զինակիցները յարձակին օսմանեան բանակին վրայ և զայն յանկարծակի բերեն։

Այն ատեն Կ. Պոլսոյ գրաւումը անխուսափելի պիտի ըլլայ, և չենք գիտեր թէ ինչ աղէտ կը սպասէ քրիստոնէից այս տեսակ պարագայի մը։

Հայորդի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ

ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՅԱԲՆԱԿ ԳԱՒԱՌՆԵՐՈՒՄ

Վան, 26 նոյեմ.—Աւազակ Մահմէն, Կարճկանի երկու սպանութիւնների հեղինակը, իշխանութիւնից անպատիժ է մնացել և 16 զինված ընկերների գլուխ անցած՝ գտնվում են այժմ Կարկառի շրջակայքում։ Շատ անգամ նա փորձել է յարձակումներ անել Կարկառի և Սպարկերտի հայ գիւղերի վրա, բայց մինչև օրս միշտ հանդիպելով գիւղացիների կողմից ուժեղ ընդիմադրութեան՝ ստիպված է եղել յետ քաշվել։

Բիթլիս, 26 նոյեմ.—Ամսիս 23-ին մօտկանցի Օլօ ցեղի գլխաւորները 40 մարդուց բաղկացած մի խմբակի գլուխ անցած գիշերները յարձակվում են Կորվու գիւղի վրա. տաք հրացանաձգութիւնից յետոյ նըրանք կալանաւորում են գիւղի երեսփ Մարգարին և 3 ուրիշ հայերի ու փախուստի դարձնում մնացած գիւղացիներին։ Գիւղի բոլոր ոչխարները յափշտակում են աւազակները։

Հայերը, միանգամայն յուսահատված և ահաբեկված, աղերսում են եաղլեցի քիւրդ Քերօլ-աղէ Եասին-աղային, որ Տոխոկ գիւղումն է բնակվում, յօգուտ իրանց միջամտել. և այս վերջինիս միջամտութեան և 10 ոսկի տուգանքի շնորհիւ միայն աւազակները համաձայնում են արձակել չորս գիւղացուն և յափշտակած ոչխարները։

Երունում տեղի ունեցած հալածանքների ժամանակ Աւէն գիւղից մի երիտասարդ կին, Մարգարիտ անունով, այժմ զօրքերի մէջ ծառայող Երանոսի կին, 3 ամսից ի վեր մեր քաղաքումն էր պատսպարվել, որպէսզի աւազակ Մահմէի հալածանքներից ազատվի։

Հաւատալով որ այդ կնոջ կասկածները իսկապէս արդարացի էին, մեր պարտքը համարեցինք դնել նրան մեր քաղաքում պաշտպանութեան տակ և յանձնել նրա ամուսնու ամսական 30 ղրուշ։ Դժբաղդաբար, մի քանի ժամանակից յետոյ, նրան համոզեցին, որ նա կարող է միանգամայն ապահով կերպով վերադառնալ իր գիւղը։ Մահմէն, որ նրա գալուստն էր հսկում, մտնում է գիշերը նրա մօտ և իր եղբօր օգնութեամբ կարողանում է ուժով փախցնել յիշեալ կնոջը։

Մուշ, 27 նոյեմ.—Բեարօյի գիւղացի Շէյխ Քեամիլի որդի՝ Շէյխ Շարօն վաղուց աչք էր դրել մի արտի վրա, որ 30 տարուց ի վեր նոյն գիւղացի երկու հայի՝ Մխիթարի և Կիրակոսի սեփականութիւնն էր։ Սրանք գնացած լինելով այդ արտը սերմանելու համար՝ ստիպված են լինում ամեն ինչ թողնել և փախչել դէպի գիւղը, որպէսզի չը հալածվեն մի խումբ քիւրդերից, որ յիշեալ Շէյխ Շարօյի հրաւէրով եկել էին այդտեղ ակնյայտնի մտադրութիւն ունենալով նրանց վրա յարձակումն գործելու։ Շէյխ Շարօն, տեսնելով որ նպատակին չը հասաւ, մի ուրիշ դաւի է դիմում իր այդ նպատակն իրագործելու համար։ Նա հրաւիրել է գիւղի բոլոր քիւրդերին յայտնել սրբազան պատերազմ քրիստոնեաների դէմ։ «Ժամը հասել է,—կոչում էր նա,—երբ բոլոր հայերը պէտք է կորչեն։ Խփեցէք, սպանեցէք, կոտորեցէք, ոչ ոքին մի խնայէք»։ Հրացաններից արձակեցին և յիշեալ արտի տէրեր Մխիթարին և Կիրակոսին վիրաւորեցին, մէկը թեւից, միւսը գլխից։

Կառավարութեան առաջ նրա առիթով արված բոլոր բողոքները մնացել են առանց որևէ հետևանքի։

ՎՈՍՓՈՐԻ ԱՓԵՐԷՆ

Կ. Պոլիս, 25 դեկտեմբեր

Այսօր դառնագոյն տպաւորութեան մը ենթարկուեցաւ Կ. Պոլսոյ հայութիւնը Վանէն ստացուած հեռագրի մը վրայ, որ կը հաղորդէր գողական սպանութիւնը Վանայ քաղաքապետ Պետրոս-բէյ Գափամաճեանի, որ ծանօթ պէտք է ըլլայ նաև կովկասցոց իր գործունէութեամբ։ Պետրոս-բէյ Գափամաճեանի նախաձեռնութեամբ էր, որ անցեալ տարի Վանայ մէջ հանգանակուեցաւ 500 օսմ. ոսկի՝ Վարժապետանոցին հիմնարկութեան համար և իր աջակցութեամբը կազմուեցաւ Հ. Բ. Ընդհ. Միութեան մասնաճիւղը։

Պետրոս-բէյ Գափամաճեան գործունեայ, աշխատասէր և ձեռնհաս հայու մը համբաւը հանած էր և կրցած էր կառավարութեան առջև իրեն համար ստեղծել զօրաւոր դիրք մը ու ազդեցութիւն մը։

Այս ոճիրն անոր համար ցաւալի է, որ կը կատարուի այնպիսի պահու մը, երբ հայերն ամեն ժամանակէ աւելի միութեան և համերաշխութեան մէջ պէտք է ըլլան իբարու հետ, և աւելի ջանադիր արտաքին համակրութիւններ շահելու։ Այս ոճիրը, որ, եթէ կառավարութեան ձեռք բերած ապացոյցները ճիշդ են, գործուած է Դաշնակցութեան ձեռքով, կը քանդէ ազգային համերաշխութիւնը և գէշ կը վարկաբեկէ օտարներու առջև։

Անձերը նշանակութիւն չունին։ Պետրոս-բէյ Գափամաճեան մը կրնայ զոհուիլ, սակայն գաղափարն է, որ դատապարտելի է և սքանչելի առիթ մը կընծայէ հայուն թշնամիներուն՝ մատնանշելու մեր անընդունակութիւնը և անարժանութիւնը։

Այս ոճիրը Դաշնակցութեան կը վերագրէ կառավարութիւնը։

Վանայ շրջանակէն ստացուած տեղեկութիւնները դժբաղդաբար արդէն միտքերու մէջ այն տեսակ տրամադրութիւն մը առաջ բերած էին, թէ դաշնակցականք Վասպուրականի մէջ, ղեկավարութեամբ երկու ոճրագործ միտքերու և գաղտնի տպարանբու արդէն թիւրք բռնակալութենէն աւելի գերազանց նախճիրներ գործել սկսած են։

Այս բողոքը կը հաստատէին «Ազգի» մէջ Վանէն ղրկուած թղթակցութիւններ, այս բողոքը կը հաստատէին պատրիարքարան ուղղուած գրութիւններ, Վանայ կուսակալին անհատական և պաշտօնական գրութիւնները և բազմաթիւ մասնաւոր նամակներ, որոնց մէջ կը նկարագրուէին այն բռնութիւնները, որ դաշնակցականք կը գործադրեն ժողովուրդը «զինելու» պատրուակով։

Խեղճ գիւղացի դասակարգը, որուն վիճակին բարելաւման համար այնքան եռանդուն ջատագով կը հռչակեն ինքզինքնին, այսօր Վասպուրականի ամբողջ շրջանին մէջ հարկադրուած է կանոնաւորապէս հատուցանելու Դաշնակցութեան նաև տուրք մը, նոյնքան ապօրէն, նոյնքան դատապարտելի, նոյնքան բռնակալական, որքան է քիւրդ բէկերու ստացած խաֆիրութեան տուրքը։

Դաշնակցութիւնը սահմանադրութեան վերահաստատութենէն յետոյ հինգ տարուան ընթացքին այս զինելու պատրուակին տակ ահագին գումարներ հաւաքեց կէս բռնի միջոցներով բոլոր Թիւրքիոյ հայութենէն, և բոլոր արտասահմանէն։

Դաշնակցութեան տրամադրութեան տակ դրուած այս գումարներով եթէ ձրի զէնք բաժնուած ըլլար Հայաստանի վտանգուած գաւառներուն հայ բնակչութեան, այն ատեն գէթ արդիւնքը պիտի արդարացնէր գործին համար ընտրուած սխալ եղանակը։

Վանայ շրջակայ գիւղերու կեղեքուած ու հարստահարուած գիւղացիներուն նամակները տեսանք մենք, որոցմով իրենց հեռաւոր և մերձաւոր ազգականներուն կը դիմէին պաղատագին, դաշնակցականներու սպառնալիքէն ազատելու համար կամ տոկոսով դրամ վերցնելու կամ մուրալու համար։

Դաշնակցականները կը խոստովանին, թէ ժողովուրդը զինելու համար խիստ միջոցներու կը դիմեն, վասնզի առանց անոր ժողովուրդը անտարբեր է և զէնք առնել չուզեր։ Կը յայտարարեն նոյնիսկ, թէ չփոթած են ժողովրդին այս անտարբերութեան և անփութութեան առջև, որ փոխանակ իրենց զոհողութիւնը գնահատելու՝ կարհամարհէ և նոյնիսկ կընդդիմանայ զէնք առնելու։

Ասիկա ցոյց կուտայ, թէ ժողովուրդը կը նախընտրէ ոչխարի պէս մորթուելու վտանգը աչքի առջև ունենալ, քան զինուիլ Դաշնակցութեան բռնի հայթայթած զէնքերով։

Այս վիճակը ցոյց կուտայ ժողովուրդին հոգեբանութիւնը և բողոքը կուսակցութեան մը դէմ, որ ժողովուրդին բարւոյն համար կազմուած ըլլալով՝ այսօր անոր պատուհասը դարձած է իր ճախող գործունէութեամբը։

Այստեղ գործադրուած սպառնալիքները, բռնութիւնները, տէրրօրները պարզապէս ուղղութիւնը կը լարեն կառավարութեան, որ ապագայ ջարդերու առեն հայոց ինքնապաշտպանութեան միջոցները հիմակուընէ անգործութեան դատապարտելուն վրայ պիտի մտածէ։

Եւ հաւանական է—և ինչպէս հիմակուընէ կը լսուի արդէն—որ վաղը զօրքով լեցուի Վասպուրականը, յաջորդ օրը պատերազմական վիճակ հռչակուի, թերևս դաշնակցականներն ալ իբր գրգռիչ ձերբակալուին, և ի վերջոյ զէնքերն ալ հաւաքուին, ինչպէս Ալբանիոյ մէջ եղաւ, և անկէ յետոյ սկսի այն, ինչ որ անխուսափելի կը նկատուի շատերու կողմէ։

Այն ատեն—կը հարցնենք—ինչ եղած պիտի ըլլայ դաշնակցականներու դերը Վասպուրականի նկատմամբ։ Պարզապէս անոնք կատարած պիտի ըլլան պրովոկատորի դեր, և պարզապէս պատճառ դարձած պիտի ըլլան, որ Վասպուրականի հայերը ջարդուին, ինքնապաշտպանութեան պատրաստուած ըլլալնուն համար։ Անշուշտ Թիւրք կառավարութիւնը այս ինքնապաշտպանութիւնը ապստամբութեան պատրաստութիւն ալ կրնայ մեկնել, ինչպէս Ադանայի մէջ ըրաւ։

Այս ահաւոր պատասխանատուութիւնը պիտի տանի խեղճ ազգը։

Շառայլ

ԿԻԼԻԿԵԱՆ ԽԱԲՐԻԿՆԵՐ

Մարաշ, 22 դեկտ.

Քաղաքական մթնոլորտը ինչ կըլլայ կը դառնայ՝ չենք գիտեր. սակայն անորոշութիւնը մեր սովորական վիճակը դարձած է, իսկապէս մենք ալ չգիտնալով թէ ինչու։

Մեր շուրջն ու բոլոր՝ արուեստակեալ խաղաղութիւն մը կը տիրէ արդարև, բայց և ամեն արուեստակեալ կացութեանց նման անկայուն և վտանգաւոր։ Խաղաղութիւննէն պոռթկալու սահմանուած կատաղի փոթորիկը կանխող հանդարտութեան կը նմանի՝ ահաւոր և անստոյգ։

Գրած էի ձեզ, որ քանի մը փախստական հայ զինուորներու պատճառաւ, գրեթէ տարիէ մը ի վեր Ուլնիոյ և Հաճընի խաղաղութիւնը վտանգուած էր, անոնց պատճառաւ և անոնց դէմ՝ կառավարութեան ցոյց տուած [illegible] չափազանց և նշանակալից հետապնդումներուն համար։

Եթէ հարկ էր այդ կարգի փախստականներուն պատճառաւ միևնոյն խստութիւնը ցոյց տալ ամենուրեք և ամեն ազգի փախըստականաց առթիւ, կը հաւատացնեմ որ կառավարութեան համար պէտք կըլլար միևնոյն արհաւիրքներով ծանրանալ ուրիշ հասարակութենէ աւելի նոյնիսկ Թիւրքերուն հանդէպ։

Բայց խնդիրը շատ որոշ է. պարզ զինուորութենէ փախածներու վրայ չէ, այլ... որովհետև ատոնք հայեր են, իսկ միւսները Թիւրք և իսլամ։

Պատերազմին պատճառաւ հազարաւոր իսլամ բէզիրփութենէ փախած զինուորներ լեռներ և գիւղեր ապաստանած, ճամբաները բռնած ապօրինութիւնք կը կատարեն և ուղևորութիւնքը կասեցուցած են, բայց որովհետև անոնք իսլամ են, ատոնց համար ոչ խնդիր կայ, ոչ ալ կրնայ ըլլալ... և անոնք հանգիստ կը մնան իրենց սովորական չարագործութիւնքը շարունակելու։

Ու անդին՝ զինուորական ոյժեր կը ղըրկուին Հաճըն, Զէյթուն և այլն, առանց բնաւ արդարացուցիչ պատճառի գէթ մեզի համար, և Թիւրք մտայնութեան և կասկածամտութեան սովորական քաղաքականութեամբը լեռնաբնակ այդ խաղաղ և աշխատիկ միրայինք ծանր յուզումներու մատնուած են։

Այսպէս ատեն մը, երբ ամենափոքրիկ [illegible] մը [illegible] արդէն [illegible] մոլեռանդութեան զայրացումովը կրնայ ահագին և անհաշուելի հրդեհներ առաջացնել, անկարելի է չզարմանալ կառավարութեան այն անհեռատես վարմունքին վրայ, որ կարծէք անպատճառ խնդիրներ յարուցանել կուզէ՝ իր այդ անսովոր շարժումները արդարացնելու համար։

Միթէ քանի մը զինուորցու փախստականներ կրնան առիթ ըլլալ զինուորական այն առաքումներուն, որոնք սարսափ սփռուած են Կիլիկիոյ ամեն կողմը, եթէ իրօք անոնց պատրուակին տակ աւելի ծանր և արիւնոտ մտադրութիւն մը ծածկուած չկայ։

«Մշակի» ընթերցողներուն յայտնի է, թէ ինչպէս մեր «անկեղծ բարեկարգութիւններու» տրամագիր երկրին մէջ Հաճընի կայմակամը հայ ըլլալուն յանցանքին համար՝ տեղւոյն «սահմանադրական» ազնիւ Թիւրք պաշտօնեայքը հայ կայմակամին արդէն փշոտ պաշտօնավարութեան ճամբուն վրայ նորանոր խոչընդոտներ աւելցնելու մտօք՝ գրգեցին անգիտակ քիւրդ աւազակները յափշտակելու հաճընցի բողոքականաց ազգապետ Րէճէպեան Համբարձումը և այդու շփոթութեանց առիթներ ստեղծելու։ Ու կառավարութիւնը տեղէն չշարժեցաւ այդ խռովարար պաշտօնեայքը պատուհասելու, զի վերջապէս ինչ ըրած էին պատժոյ արժանի...

Այսպէս ալ՝ Մարաշի Թիւրքերը, ներկայ պատերազմի վտանգալից ատենին՝ իրենց զինուորական պարտականութեան խուսափումին լաւագոյն առիթը ըրին զէյթունցիները, այսինքն զէյթունցի քանի մը փախստական զինուորները, և ինչպէս մը հաւատացնելով, թէ զէյթունցիք ապստամբել կուզեն, իրենց այդ կողմերը մնալուն պէտքը շեշտեցին... Ու անմեղուկ կառավարութիւնն ալ հաւատալով ապստամբութեան այդ առասպելին՝ ոչ միայն Մարաշի Թիւրք բէզիրֆները Րումելի չղրկեց, ուր լաւագոյնս պիտի կրնային իրենց հայրենասիրութեան ցայտուն ապացոյցները տալ բուլղար զինուորներուն դէմ, այլ և ուրիշ զինուորներ ղրկեց Զէյթուն, այդու հայերուն «ապստամբութիւնը» զսպելու համար։

Բնական է, թէ այս ամեն յատուկ զինումներ ծածկող կառավարական այս աբարքը յուզեց իրաւամբ զէյթունցիք, և խնդիրը պահ մը այնքան գէշ վիճակ մը առաւ, որ վեհափառ կաթողիկոսը զիրենք հանդարտեցնելու համար ստիպուեցաւ հոն ղրկել Հալէպի առաջնորդ Ներսէս եպիսկոպոսը։

Ներսէս սրբազանը հոն համնելուն ոչ միայն շարժումի երևակայական տարաձայնութիւններէն բան մը իսկ չգտաւ, այլև շուարած ինքն ալ սկսաւ հարցնել, թէ ուրեմն ինչու կը ծառայեն կառավարութեան այդ ըլտիմատում պատրաստութիւնքը հանդէպ այդ լեռնական գեղջուկներուն, որ ձմեռուան այս օրերուն, ամեն ուրիշ բանէ աւելի, իրենց օրուան հացին վրայ կը մտմըտային, որ չէին կրցած ձեռք բերել, ծանօթ այս կացութեան բերումով ստեղծուած անապահովութեան և ուղևորութեան կասումին հետևանքով։

Ի՞նչ անցաւ-դարձաւ՝ չենք գիտեր. օրերս օսմ. հեռ. գործակալութիւնը ծանոյց, թէ բարեխնամ կառավարութիւնը ներում հրատարակեց Հաճընի և Զէյթունի հայ ապըստամբներուն (sic!). C'était le comble, և ուրիշ աւելորդ մեկնութիւն չի վերցներ։ Անձուշ և անյուշ երկիր։

Եթէ բռնազբօսիկօրէն այս «ներողութեան» և «ապստամբներուն» խնդիրը կատակերգութիւն մը ուզենք համարիլ, դըժբաղդաբար ողբերգականն ալ չուշացաւ զայն լրացնելու։

Բարեխնամ կառավարութիւնը չէ մի որ ներեց Հաճընի և Զէյթունի «ապստամբներուն», փոխանակ պատժելու և պատուհասելու զանոնք. ատոր փոխան հատուցում մը պէտք էր. և առիթը ալ եղաւ Ադանայի ջարդին արիւնռուշտ մարդասպաններու ջուլիքի մը ներելովը։

Ինչու չէ, երբ «ապստամբներ» կը ներուին, 20,000-ի արեան տակ մնացող այդ անմեղ զառնուկները ինչպէս դեռ բանտը ձգել։

Բայց որպէսզի մեր արդարադատ և հաւասարասէր կառավարութեան այս վեհանձն ընթացքը իր գերալրումին հասնէր ողբերգա-կատակերգութեամբ մը—ինչպէս կը տեսնէք՝ թատրոն կը խաղանք—հարկ եղած տպաւորութիւնը կատարեալ ընելու համար, կառավարութիւնը ներումով ազատելով Ադանայի ջարդարարներու այդ խումբը, այսպէս վտանգաւոր և նշանակալից ատեն մը, չմոռցաւ յայտարարելու այնու ամենայնիւ, թէ ատոնց դէմ խնդիր ունեցող հայերը ազատ են դատի դիմելու...

Դատ բանալ։ Եւ ինչու չէ։ Չէ՞ որ մենք ալ պրուսացի միամիտ գեղջուկին պէս՝ արդարութեան վրայ անյողդողդ կրնայինք պոռալ, թէ «Ի Բերլին դատաւորներ կան», միայն թէ սա Թիւրքիոյ արդարութիւնը շատոնց մեր լեզուն այրած չըլլար։

Թէ ինչ հետևանք պիտի ունենայ կառավարական այս ներումը հայ զինուորական փախստականներուն, չենք գիտեր։ Եթէ լոկ երևոյթները փրկելու, ժողովուրդը քնացնելու և բուն նպատակէն շեղեցնելու համար է կառավարութեան այս քաղաքականութիւնը—ինչ որ աւելի հաւանական կը թուի—դեռ պիտի կրնանք անակնկալներու հանդիպիլ։

Ինչ որ սակայն այս ամենի մէջ աւելի ցաւալիօրէն շեշտուած կը մնայ, ազգային տեսակէտով Զէյթունի անգլուխ և անառաջնորդ մնալն է։

Վաղարշակ վարդապետին հրաժարումէն ի վեր վեհ. կաթողիկոս, առ ի չգոյէ ուրիշի, ստիպուեցաւ հոն ղրկել որպէս կաթողիկոսական փոխանորդ դեռ անցեալ տարի միայն՝ աւելի թոշակ առնելու յուսով կաթոլիկութենէ մեզի դարձած Յովհաննէս Գարանֆիլեան վարդապետը, որ ուրիշ գործ տեսած չունի, քան իր թոշակը հաւաքելու համար քահանաները գիւղերը ղրկել։

Եւ սակայն Ուլնիոյ քաղաքական, կրթական, հասարակական դիրքն ու խնդիրները ստիպողական կը դարձնեն, որ այդ թեմը յանձնուի աւելի բանիբուն, կրթասէր և անձնուէր հովիւի մը։ Հոն առաջնորդը աւելի կարևոր դիրք մը ունի, քան կայմակամը։ Մաղթենք միայն, որ վեհափառը բաղդ ունենայ գտնել այդպիսի մէկը... Մինչ, եկեղեցական չգտնուելու նոյն հին ցաւը։

Դիտող

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, 27 դեկտեմբերի

Մուհարրէմի սգահանդէսները և արիւնոտ թաֆօրները անցան այս տարի սովորականից աւելի փարթամ և խաղաղ։

Անդորրութիւն չէ վայելում Պարսկաստանի ներքին վիճակը։ Անուրանալի է բախտիարցիների արիւձան գործունէութիւն Սամէդ Ալի միրզայի և նրա եղբայր Սալար-ուդ-Դովլէի արշաւանքների ժամանակ։ Յաղթողի իրաւունքով այսօր Թէհրանի պետական մեքենան շարժվում է բախտիարցիների ձեռքով. այս հանգամանքը միւս տարրերի մէջ, առաւելապէս Ատրպատականում առաջ է բերել բուռն հակառակութիւն։

Մի երկու շաբաթ կայ, որ Թաւրիզը շարժուն դրութեան մէջ է, ժողովրդի բոլոր խաւերը, մեծ թւով մոլլաներ միտինգներ են կազմում, հեռագրատուն թափվում՝ պահանջելով կաբինէտի փոփոխութիւնը և բախտիարցիների գործերից հեռացնելը։ Ուզում են Սաադ-ուդ-Դովլէին։ Բողոքողների հետ են Սիփէհդարը, Շուջա-ուդ-Դովլէն և Ատրպատականի կառավարական ողջ կազմը։ Մայրաքաղաքից սպասում են անհամբեր պատասխանի. մինչդեռ մայրաքաղաքը կամ լուռ է կամ տալիս է բացասական պատասխան։

Բողոքում է նաև Մակուի սարդար Իզբալ Սալթանէն։ Մինչև իսկ սարդարը սպառնացել է հեռագրով, որ հակառակ դէպքում իր զինուորական ոյժով կարշաւէ Թեհրանի վրա, միևնոյն սպառնալիքը եղել է նաև Շուջա-ուդ-Դովլէի կողմից։ Եւ արդարև նշմարվում են զինուորական շարժումներ. օրինակ՝ Մարաղայից չարդովլի ձիաւորները սկսել են գալ Թաւրիզ կենտրոնանալու։ Թէհրանը անորոշութեան մէջ է. յամառ լուրեր են պտտվում, թէ Նասր-ուլ-Մուլքը վերադառնում է մայրաքաղաք, իր խնամակալութեան պաշտօնը վերստանձնելու գիտաւորութեամբ։ Ատրպատականը բողոքում է նմանապէս խնամակալի դէմ, համարելով նրան օտարի ձեռքում գործիք։

Այսօր լուր ստացվեց, որ Սալար-ուդ-Դովլէն նա իր կողմից բազմամարդ բանակով արշաւում է Թէհրանի վրա։

Արևելքի զառամած Իրանը շատ հեռու է կենդանութեան նշան ցոյց տալուց. նա քնած է, ընդարմացած և անկարող ինքնաբերաբար ոտքի ելնելու. նա կարիք ունի կենդանի շունչի. արևմտեան զօրեղ հոսանքը միայն կարող է նոր յոյս, նոր կեանք մատակարարել երկրին, այն՝ որ ճակատագրական է եղել անշարժ և անկենդան մահմեդական ազգաբնակութիւնների համար։

Ո՞ւր է ընթանում Պարսկաստանը և ինչ է լինելու նրա ապագան՝ դժուար է մի որոշ բան ասել առ այժմ։

Հայկազուն

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԸ 1912 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

(Տարեվերջի խոհեր ու դիտողութիւններ)

I

Քաղաքական կեանքի որոշ ժամանակաշրջանի փաստական բովանդակութիւնը վերլուծելու և բնորոշելու համար, գլխաւորապէս հաշւի են առնվում այն արտառոց երևոյթները, որոնք դուրս գալով տեղական կամ կղզիացած սահմանի անձուկ շրջանակներից՝ իրանց պատմա-քաղաքական կնիքն են դնում պետութիւնների ներքին կեանքի կամ արտաքին ընդհանուր յարաբերութիւնների վրա։ Դիտողութիւնների նիւթ են դառնում այնպիսի եղելութիւններ, որոնք մի-մի խոշոր ու նշանակալից պլիւս են աւելացնում քաղաքական նախորդ պէրիօդների թողած ժառանգութեան վրա։ Եւ եթէ հաշւեառութեան նիւթը առնվում է միջազգային յարաբերութիւնների ծոցից, ապա ամենից առաջ աչքի են զարնվում այն փաստերը, որոնք բեւեռում են իրանց վրա քաղաքական աշխարհի ինտենզիվ ուշադրութիւնը և որոնց ներգործիչ ոյժի ազդեցութեամբ փոխակերպվում է նախկին յարաբերութիւնների դասաւորութիւնը։

Քսաներորդ դարի երկրորդ տասնամեակի սկզբնաւորութիւնը քաղաքական հարուստ փաստեր արտադրեց միջազգային բնաւորութեամբ. մի շարք անակնկալ երևոյթներ, որոնք սօցիալ-պատմական արժէքով շատ աւելի բարձր էին, քան քաղաքական կեանքի շաբլօն տարեգրութեան սովորական էջերն են հաղորդում մեզ։

1911 թւականը բերաւ մեզ նոր խոշոր անակնկալներ։ Ո՞վ կարող էր երազել, որ «հանրապետական կանդիդատը» ասիական վիլէյարին պիտի լինէր։ Չինաստանը՝ իր պետական կազմի հասարակապետական կաղապարով՝ անմիջապէս հետևեց Պորտուգալիային։

Սկսելով իր ցայտուն բռնկումների այնքան հետևողական պատմական էջը 1911 թ. սեպտեմբեր ամսից՝ չինական ժողովրդի ազատագրական կռիւը աւարտեց իր ընթացքը ներկայ գլորվող տարւայ մայիս ամսին։ Ընդամենը 8—9 ամսւայ ընթացքում դեմօկրատական լայնածուփ յորձանքները ողողեցին անկիւններն ու փեշերը մի հսկայ երկրի, ուր չափաւոր լիբէրալիզմն անգամ, ուր եւրոպական փիլիսոփէ «համեստ» ու «շաբլօն» րէֆօրմիզմը իսկ հալածվում էին բոգդիխանի պետութեան ծայրերից, իբրև նոյնքան օտարոտի, որքան և այլասերող էլեմենտներ։ Հնադարեան կազմը՝ իր ամենատարրին մանդարինից սկսած մինչև «աստուածառաք» արքայի որդին՝ հարկադրված գլուխ խոնարհեց կենսունակ շարժման մարտական ոյժերի հրամայական պօստուլատների առաջ։ Հինը տապալվեց գետնին նորի անխնայ հարուածներից, իբրև մի հին փտած կաղնու կոճղ՝ ուժեղ քամու առաջ։ Ողջ աշխարհը ականջալուր դիտում էր ծայրագոյն արևելքի քաղաքական հեղեղումը։ Հին սրբագործված կարգերի խստապահանջ հեղինակութիւնները՝ պաշտած Եւրոպայի աշխարհիկ և հոգևոր դասերից՝ անձկութեամբ ու անէծքով էին դիտում պատմութեան խաղերի դաժան ելևէջները. պահպանողականութեան կլասիկ հայրենիքը՝ մէկէն ի մէկ ճարակ դարձաւ մօդերն բոցերին. չինական ծամերը կախած մասսան՝ հանրապետական գաղափարների աւանգարդ խաւար Ասիայում. մինչ համաշխարհային պատմութեան այդ խոշոր երևոյթը լոկ առաջին հայեացքից, առանց սօցիալական փաստի պատճառական վերլուծութեան, հրէշային ուրուականի ահեղ նախանշաններ չէին ազդարարում արևմուտքի բարձրագոյն տէրերին և մեծարված երեւելիներին։ Տրամագծօրէն այլ էր երիտասարդ Եւրոպայի ըմբոստ ու առաջադէմ դեմօկրատիայի վերաբերմունքը։ Ժամանակի

ազու հարազատ որդիքը հիացմունքով էին դիտում ու խրախուսվում, թէ ինչպէս հըպատակութեան և իրաւազրկութեան անասնական ստորաքարշութեան ենթարկված մի նմանը չը տեսնված վիթխարի զանգուած՝ հարիւրաւոր միլիոնների հասնող մի հին, նախապատմական ժողովուրդ, յանկարծակի արթնանալով իր 1000-ամեայ խոր մրափից՝ չեղջակոյտ նետեց դարաւոր աւանդութեան թողած անպէտք ժառանգութիւնները և իրականացրեց նորագոյն ազատագրված քաղաքացիութեան իրաւազօր հասարակութեան սկզբունքը երբեմնի պարսպապատ երկրամասում։ Ահա չինական կատաստրոֆի *) ազգային-պատմական արժէքը՝ միջազգային դեմօկրատիայի հասարակահայեցողութեան տեսակէտից։

Հեռաւոր Արևելքի այդ լուսաւոր էջին—որ յանգեց իր տրամաբանական վերջակէտին 1912 թւի կէսերին—քայլ առ քայլ, համարեա զուգահեռական ստուգութեամբ՝ ուղեկցեց մի սեւ էջ Մերձաւոր Արևելքում. դա Թիւրք-իտալական պատերազմն էր, որ մի ամբողջ տարի տեւողութիւն ունեցաւ՝ 1911 թ. աշնանից մինչև 1912 թ. աշունը։ Եւրոպական հզօր իմպերիալիստների կըրտսեր ներկայացուցիչը յարմար առիթ էր գտել՝ օգտվել տկարացած Թիւրքիայի ներքին ճախորդութիւններից և յափշտակել նրա «սեփականութիւններից» մէկը, Տրիպօլիսը, հազարաւոր թշուառ ու մերկանդամ արաբներ մասսայաջինջ թնդանօթների կերակուր դարձնելով։

Երկու ծայրերումն էլ, Հեռաւոր թէ Մերձաւոր Արևելքում, երևոյթը արտակարգ էր ու փոթորկալից. երկուսն էլ՝ նման էին իրանց առաջաւոր մեթոդներով. նրանք զէնքի քաղաքականութեան փաստեր էին՝ իրանց արիւնահեղ ակտերով։ Սակայն որպիսի միմեանց ջնջող հակառակ բնաւորութիւն ունէին նրանք իրանց գաղափարային բովանդակութեամբ, առաջացրած նպատակներով՝ ծածանեցնող դրօշակների իսկական լօզունգներով։ Չինական ազատագրութեան—դա դեմօսի, ողջ ազգային ընդհանրութեան կենսական շահերի և կուլտուրական առաջադիմութեան հիմքերից բղխած մի կաթեգորիկ պահանջ էր, կուռ՝ հնադարեան կարգերի դէմ։ Պատերազմը—դա իմպերիալիստական երևոյթ էր, իտալական բուրժուազիայի գաղութային աւարառու քաղաքականութեան արգիւնք, որի աջողութեան համար, սակայն, ազգային անշահագրգիռ ընդհանրութիւնը, պատեհաւոր պատրիօտների ինտրիգան ֆրազէօլօգիայով արբած, գլխակորոյս և անգիտակցօրէն մասնակցեց էր մատակարարում առատօրէն։

Եւ սակայն որպիսի տարբեր վերաբերմունք դէպի մի կամ միւս երևոյթը պաշտօնական Եւրոպայի. ահրող հեղինակութիւնների և սրանց փէշերը լիզող օրգանների կողմից։ Երբ բուրժուազիայի, առել է՝ փոքրամասնութեան շահերի լիակատար թելադրութեամբ հարց է ծագում այս կամ այն անզօրութեան հարուստ գաղութը գրաւելու, տեղական ժողովուրդը ճնշելու և մի այլ պետութեան ազդեցութիւնը այնտեղից հեռուն վանելու ոճրագործ ձեռնարկի մասին, ո՛հ, այն ժամանակ «կարգի ու խաղաղասիրութեան» փարիսեցիներն այլ սաղմոսներ են երգում։ Արեան շիթերից ըստ երևոյթին սոսկացող կեղծաւորները խաչ ու աւետարանով օրհնում են այն զէնքերը որոնք կոչված են լեգէօններով դիակներ փռելու դաշտերում ու ձորերում։ Յիշեցէք իտալական կղերի հասարը Թիւրք-իտալական պատերազմի ժամանակ. քահանաներ թէ եպիսկոպոսներ, անգամ ինքը՝ Վատիկանի աթոռապետը, թափօրներով էին ուղեկցում երկրներ թալանելու և մարդիկ կոտորելու միսսիայով տոգորված իտալական զօրքին։ Դա մի բնորոշ նմուշ էր աւետարանական մօրալը անգթօրէն բռնաբարող կաթօլիկ կղերի դարաւոր քաղաքականութեան հարուստ շտեմարանից։

B. Intimus

*) Մի դեռ եւ անտիպ ընդարձակ գրուածքի մէջ ծանրացել է տողերիս գրողը այդ կատաստրոֆի պատճառների և շարժիչ ոյժերի վրայ։ Այս համառօտ ուրուագծի մէջ անկարող ենք շօշափել երևոյթի այդ կողմերը։ Ծան. հեղ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՔՍԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

Այսօր, յունվարի 11-ին, Թիֆլիսի Արքունական թատրոնում տօնվում է հայ դերասան Արաքսեանի 25-ամեայ բեմական գործունէութեան յոբելեանը։

Արաքսեանը յայտնի է հայ հասարակութեանը թէ իբրև կոմիքական դերեր կատարող դերասան, թէ իբրև Հաւլաբարի թատրոնի կազմակերպող և ղեկավարող, թէ իբրև հայ թատրոնական ռեպերտուարի համար կատակերգական պիէսներ թարգմանող և թէ իբրև զաւեշտական կուպլետներ ու ցիգանական ռոմանսներ յօրինող։

Արաքսեանի խաղի մէջ կատակերգական ու զաւեշտական տարրը կազմում է նրա դերասանական գործունէութեան բնորոշ գիծը։ Ճիշդ է, Արաքսեանը փորձել է և ուրիշ տեսակ դերեր կատարել և մի քանիսի մէջ նոյն իսկ ունեցել է աջողութիւն, բայց այդ դերերը կրել են պատահական բնաւորութիւն և դարձեալ Արաքսեանի գլխաւոր դերասանական կոչումը աջող արտայայտութիւն է գտել կատակերգական դերակատարութեան մէջ։

Արաքսեանի ջանքերը՝ կազմակերպելու Հաւլաբարում թատրոնական գործը՝ հանդիպեցին մեծ դժուարութիւնների և խոչընդոտների։ Արաքսեանը գործադրեց մեծ եռանդ պահպանելու ձեռնարկած գործը։ Եւ Հաւլաբարի ազգաբնակութիւնը չէ կարող մոռանալ Արաքսեանի աշխատանքները այդ ասպարէզում։

Թատրոնական ռեպերտուարի ճոխացման գործը վաղուց եղել է Արաքսեանի հոգածութեան առարկաներից մէկը։ Եւ նա զանազան ժամանակներում թարգմանել է իր տրամադրութեան տակ եղած պիէսներից այնպիսիները, որոնք փոքր ի շատէ յարմար են դատվել հայկական բեմի համար։ Այդ պիէսները, ճիշդ է, կարօտ են աւելի լաւ խմբագրութեան, բայց և այնպէս նըրանք իրանց ժամանակին բաւարարութիւն են տուել թատրոնական ներկայացում կազմակերպող շրջանների պահանջներին։

Արաքսեանի զաւեշտական ոտանաւորները համապատասխանել են օրվայ չարքիներին, իսկ յօրինած երգերը կրել են ցիգանական երգերի կնիք իրանց վրայ։

Գնահատելով Արաքսեանի 25-ամեայ բեմական աշխատանքը, այլ և նրա գործունէութեան զանազան ճիւղաւորութիւններում ցոյց տուած ընդունակութիւնները, շնորհաւորում ենք նրա յօբելեանը, ցանկանալով նրան գործել դարձեալ շատ տարիներ իր սիրած ասպարէզում։

Սիրող

ՄԻ ՆՈՐ ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆ ԹՈՇԱԿԱՐԿՂ

Վեհափառ Կաթողիկոսը նոյեմբերի 20-ին հաստատեց Մարիամեան-Յովնանեան օրիորդաց դպրոցի ծառայողների թոշակարկղի կանոնադրութիւնը, որ դպրոցի հոգաբարձութեան նախընթաց համաձայնութեամբ մշակվել էր ուսուցչական մարմնի ձեռքով և ապա հոգաբարձութեան քննութեան ենթարկվելով վերջինիս ձեռքով ուղարկված էր հոգեւոր բարձրագոյն իշխանութեան հաստատութեանը։ Այսպիսով՝ Յովնանեան դպրոցը, Ներսիսեան դպրոցից յետոյ, երկրորդն է հանդիսանում, որ թոշակարկղի միջոցով պարտականութիւն է ստանձնում ապահովելու իր երկարամեայ ծառայողների և նրանց ընտանիքների ծերութիւնը։

Սա, ի հարկէ, շատ քիչ է։ Մենք ունենք ճեմարան, ուրիշ թեմական դպրոցներ և վերջապէս հարիւրաւոր ծխական դպրոցներ՝ կէսնակէի անապահով ուսուցիչներով, որոնք իրանց հերթին սպասում են թոշակարկղի հաստատութեան, որ ոչ միայն ապահովէր նրանց մի կտոր հաց ծերութեան օրերին, այլ և ապահովէր նրանց անխափան պաշտօնավարութիւնը դպրոցներում՝ մինչև թոշակի իրաւունքի հասնելը։ Եվ եթէ յիշեալ երկու դպրոցներում թոշակարկղ հիմնելը, հասարակական տեսակէտից, որևէ մխիթարական բան ունի, այդ այն է, որ ցոյց է տալիս, թէ մեր դպրոցներում ծառայողների ծերութիւնը ապահովելու հարցը հասունացել է արդէն և գիտակցող շըրջաններում արդէն դարձել է հերթական պահանջ, ուստի և կարելի է յուսալ, որ այս երկու դպրոցների օրինակին կը հետևեն և ուրիշ դպրոցներ, մանավանդ որ սրանց համար մշակված կանոնադրութիւնները շատ հեշտացնում են հետևողների գործը։

Մխիթարական է և այն, որ բարձրագոյն հոգեւոր իշխանութիւնն էլ համակրութեամբ է վերաբերվում այսպիսի թոշակարկղներին։ Մատթէոս Բ. կաթողիկոսը ջերմ փափագ ունէր թոշակարկղ հաստատելու մեր բոլոր դպրոցների համար և առաջին հերթին՝ Գէորգեան ճեմարանի համար, որի կանոնադրութիւնը և սրա հետ կապված հաշիվները նրա հրամանով մշակվեցին, սակայն նրա անակնկալ վաղաժամ մահը խանգարեց կանոնադրութեան հաստատութիւնը։ Ներկայ Վեհափառ Կաթողիկոսը տարբեր կարծիք չունի այս հարցի նկատմամբ։ Հայրապետական կոնդակը, որով հաստատվեց Յովնանեան դպրոցի կանոնադրութիւնը, պարունակում է հետևեալ խօսքերը. «Գոհութեամբ սրտի իրազեկ եղաք, եթէ բարեջան հոգաբարձութիւնդ զոյգ ընդ հոգաբարձութեան, որ վասն դաստիարակելոյ զաշակերտուհիս դպրոցիդ, խորհի և աշխատի նաև վասն նիւթական ապահովութեան վաստակաւոր մշակաց հայ մտաւոր անդաստանի, զուսուցչաց և զուսուցչուհեաց ասեմք, որք են հոգեւոր ծնողք մանուկ սերնդեան՝ ապագայ յուսոյ ազգի մերոյ։ Հաճ և հաւան գտեալ ընդ օգտակար որոշումն հոգաբարձութեանդ՝ այսու Հայրապետական կոնդակաւ մերով հաստատեմք և տամք ի գործադրութիւն «զկանոնադրութիւն թոշակարկղոյ վասն Մարիամեան-Յովնանեան դպրոցին օրիորդաց Տփխեաց»...»։

Վեհ. Հայրապետի այս խրախուսանքի խօսքերը թոշակարկղի հիմնարկու հոգաբարձուների և ուսուցիչների աշխատանքի գեղեցիկ գնահատութիւնը տարակոյս չեն թողնում, որ Գէորգեան ճեմարանն էլ շուտով կարժանանայ թոշակարկղ ունենալու, որ կապահովէ ներկայումս ծառայող և գալիք ուսուցիչների և նրանց ընտանիքների նիւթական դրութիւնը ծերութեան հասակում։ Յուսալ են տալիս դարձեալ, որ մեր միւս թեմական դպրոցներն ու ծխական ուսումնարաններն եւ ներկայ հայրապետութեան ժամանակ կունենան իրանց թոշակարկղը, որ որքան ցանկալի է աշխատավոր ուսուցիչների համար, այնքան, գուցէ եվ աւելի անհրաժեշտ պէտք է նկատվի նոյն իսկ դպրոցների համար։

Դժվար է այժմեանից ասել, մի ընդհանուր թոշակարկղ պէտք է լինի մեր բոլոր դպրոցների համար, թէ ծխականներինը պէտք է առանձին հիմնարկութիւն լինի, իսկ միջնակարգ դպրոցներինն ու ճեմարանինը առանձին։ Բայց մի բան անտարակուսելի է. պէտք է մեր բոլոր դպրոցական պաշտօնեաները ապահովվեն թոշակով, և որչափ շուտ՝ այնքան լաւ։

Ժամանակը մեզ չէ սպասում, պէտք է շտապել, մանաւանդ որ ծխական ուսումնարանների համար թոշակարկղ հիմնելը պահանջում է երկար նախապատրաստական աշխատանք. մեծ քանակութեամբ վիճակագրական և ֆինանսական նիւթեր հարկավոր է հավաքել բոլոր թեմերի ծխական դպրոցների և նրանց պաշտօնեաների մասին, այս նիւթերը պէտք է մշակել և նրանց հիման վրա կանոնադրութեան մէջ այս կամ այն նորմաները մտցնել։ Հէնց միայն այս նախապատրաստական աշխատանքը, նիւթերի շատութեան և ցրված լինելու պատճառով, հազիվ թէ մի տարում գլուխ գայ. այնուհետև կանոնադրութիւն կազմելը, թեմերի դպրոցական ներկայացուցիչների քննութեան ենթարկելը, հաստատելը, կազմակերպելը և այլն, դարձեալ մօտ մի տարի ժամանակ կը պահանջէ։ Այնպէս որ եթէ հէնց այսօր ձեռնարկվելու լինի այդ գործին՝ հազիվ թէ երկու տարուց յետոյ նա իրականանայ։ Պէտք է շտապել։

Այս կարևոր գործի նախաձեռնութիւնը պատկանում է միայն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին. նրա հրամանով միայն կարող է կազմվել մի կենտրոնական յանձնաժողով՝ ուսուցչական ընդհանուր թոշակարկղ հիմնելու համար կարևոր նիւթեր հավաքելու և կանոնադրութեան ծրագիր մշակելու համար։ Հարիւրաւոր դպրոցներ և ուսուցիչներ այդ հրամանին են սպասում ակնդէտ։

Ստ. Մալխասեանց

ՍԹԱՓՄԱՆ ԹՌԻՉՔՆԵՐ

Կովկասին ծանօթ բանասէրը չէ կարող չը նկատել մի մեծ և զարմանալի երևոյթ։

Մեր դարաւոր դրացիք և «հողի եղբայր» կամ «հաւատով տարբեր եղբայրներ», որոնք կրկնակի բռնապետութեան, խանութեան և հոգեւորականների շնորհիւ ընկղմվել էին խոր քնի և անշարժութեան մէջ, յանկարծ արթնացան, բացեցին աչքերը և այնպիսի թռիչքներ են անում, որ ամեն մի առաջադիմութեան բարեկամ մնում է հիացած և զարմացած։

Դեռ միայն տարիներ են անցել. դեռ 10-ամեակը լրացած չէ սթափման օրերից, բայց և այդ կարճ ժամանակում կատարվել է ահագին թռիչք, ահագին մի գործ մեր աչքի առաջ։ Մեր մահմեդական եղբայրները, որոնք հանդուրժեալ մուշտէիդի այցելութեանց միջոցին միայն բանտերի բնակիչներ էին տալիս և լցնում աքսորավայրերը, այժմ լցնում են ամեն տեսակ դպրոցներն և այնպիսի եռանդով ու ոգեւորութեամբ են սկսել վերադարձնել կորցրածը, որ մարդս մնում է ապշած։

Մամուլ, թատրոն, գեղարուեստ, գրականութիւն, կուլտուրական և բարեգործական հաստատութիւններ այնպէս են աճում ու զարգանում, որ ակամայից բացագանչում ես. «Ողջոյն քեզ, արթնացած եղբայր, ողջոյն քեզ լուսաւոր նոր ույժ, զարգացիր, աճիր, պատրաստվիր խաղաղ հերկելու մեր հայրենի խոպան հողը և կեանք ու կենդանութիւն ստեղծելու անցեալ փառքի բեկորների վրայ»։

Մինչեւ մի քանի տարի առաջ թուրքը փախչում էր դպրոցից, հրաժարվում էր ուղարկել այնտեղ իր զաւակներին, այժմ ծախում է իր վերջին ունեցածը և որդուն դպրոցի համար պատրաստում, որ նրանից ժամանակին հարիւրապատիկ յետ ստանալ կարողանայ։ Մահմեդական գիւղերում բացվում են բազմաթիւ մինիստրական դպրոցներ և ազգաբնակութիւնը ամեն տեղից դպրոց, արհեստանոց, լոյս ու կրթութիւն է գոռում։ Անցեալ տարի ճանապարհորդելով 1000-ի չափ թուրքաբնակ վայրեր, հիացած էինք ժողովրդի հետաքրքրութեամբ և ուսումնասիրութեամբ։ Դաղստանի ամենախուլ անկիւնում անգամ մարդիկ ստանում են լրագիր, կարդում, հետաքրքրվում անցած-դարձածով և կեանքի նորագոյն պահանջներով։

Մտէք Բագու, այդ զօշխների և մարդասպանութեան հին վայրը։ Նա փոխվել է զգալապէս։ Դուք այստեղ տեսնում էք մահմեդականների հսկայական տներ՝ հրաշալի ճարտարապետութեամբ։ Ամենայայտնի փողոցում բարձրանում է Թաղիէվի օրիորդաց դպրոցը. նրա կողքին ստուերվում է թիւրքերի բարեգործական ընկերութեան կոթական պալատը Մուսա Նաղիեվի հաշուով, արտաքուստ մօզայիք և մինէի զարդերով, իսկ ներքուստ պարսկական հայելիներով և զարդանկարներով. նա ճարտարապետութեան զարդերից մէկն է և վիթխարին, խոստանալով նոյնքան մեծ և բովանդակութիւն։ Մարդաքեանում վաղուց բաց է գիւղատնտեսական դպրոցը՝ Թաղիեվի հաշուով շինված, մի ժամանակ դատարկ, բայց այժմ աշակերտներով լեցուն։ Եւ այդպէս գնալու է այսուհետեւ, և, հաւատացած ենք, ամենամեծ թափով։ Թէև մահմեդական աշխարհը դեռ ազատ չէ մոլեռանդ հոգեւորականութեան բացասական ազդեցութիւնից, շարիաթից և կնոջ հարեմական դրութիւնից, բայց արդէն սկզբնական քայլերն արված են և նրանք չեն կանգ առնելու։

Մի ժամանակ մահմեդական աշխարհը փրկեց գիտութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը ճգնաւորական հալածանքից և արեւմտեան եկեղեցու կործանարար ազդեցութիւնից։ Նրա նահանջը հետեւանք էր խաւար ժամանակների խաւար հոգեւորականութեան ազդեցութեան, բայց այդ դրութիւնը տեղի է տալիս։

Մեր դրացի թուրքերը ունեն մի քանի առաւելութիւններ, որոնք գրաւական են նրանց արագ վերածնութեան։

Նրանք պահպանել են հողի կուլտը. նրանք պատրաստ են ծախել ամեն ինչ՝ հող ձեռք բերելու համար. նրանք միաբան են, խորհրդապահ, զգաստ և համախմբված։ Սրանք այնպիսի յատկութիւններ են, որ չեն կարող դրական հետևանք չը տալ և կը տան։ Սկզբնական պտուղները մեր աչքի առաջն են։ Մենք միայն ողջունել կարող ենք այդ սթափման թռիչքները և ուրախանալ դրանց առիթով։ Գուցէ մենք էլ սթափվենք. գուցէ մենք էլ հասկանանք միութեան նշանակութիւնը, հասկանանք հողի գինը և սովորենք քիչ խօսել ու շատ գործել։ Գուցէ հրաժարվենք ու ամաչենք արտաքին ցուցամոլութիւնից, շատախօսութիւնից ու դատարկ, անբովանդակ պարծենկոտութիւնից և սովորենք գործ կատարել, բեղմնաւոր, կենդանի գործ...

Ողջոյն ձեր սթափման թռիչքներին, «հաւատով տարբեր եղբայրներ». արիացէք. ցոյց տուէք բոլորին, որ թէև ուշ էք զարթել, բայց զարթել էք առոյգ և ընդունակ էք գեղեցիկ օրինակներ տալ ձեր դրացիներին։

Գ. Մուրադեան

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒՆ, ԻԲՐԵՒ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՂ ՖԱԿՏՕՐ

I

Մեր ներկայ հայութեան ամենահրատապ հարցերից մէկը, որը յուսահատութեան չափ զբաղեցնում է ամենես, դա մայրենի լեզուի տխուր ճակատագիրն է։

Հասարակութեան մօտաւորապէս բուրժուա և ինտելիգենտ դասակարգի մէջ այդ լեզուին մեծ վտանգ է սպառնում։ Եւ գիտէք ով է նրա կատաղի թշնամին։ Ինքը՝ հայը, որը չէ ցանկանում իր հարազատ լեզուով խօսել իր տանը, սովորեցնել իր զաւակներին մայրենի լեզուն դըպրոցներում, չամաչելով մինչև անգամ գրել դպրոցի վարչութեանը, որ չը սովորեցնեն այդ լեզուները երեխաներին։ Ի՞նչ բան է սա։ Մի կոպտաբեր հիւանդութիւն՝ փըտախտ, գիտական լեզուով կոչվող՝ այլասերում, մի տեսակ ինքնաշնչացում, պսիխօզ, որը վարակում է հայութիւնը։ Դա յատուկ է ստրկական ոգով մեծացած ազգերին, հասարակութիւններին, որոնց մէջ մեռել են թէ ինքնասիրութիւնը, թէ ինքնապաշտպանութիւնը և առհասարակ՝ ամեն տեսակ բարձր բարոյական արժանաւորութիւնները։ Եւ այդ տեսակ բարոյականապէս այլասերված խաւերից են դուրս գալիս այն զզուելի, ատելի տիպերը, որոնք կոչվում են «չաւանաներ», parvenu, выскочки.

Յայտնի է, որ երբ յոյները կորցրել էին իրանց ինքնուրոյն քաղաքական գոյութիւնը, գտնվելով թիւրք ստրկացնող լծի տակ, նրանք այլանդակվել էին, դառել զզուելի, ոչ մի հետք չունենալով իրանց փառաւոր նախնիքների ֆիզիկական, մտաւոր և բարոյական արժանաւորութիւններից։ Նոյնը կարելի է ասել նախնի հայութեան ներկայ սերունդի մեծամասնութեան մասին, որը կորցրել է առաջնի տոկունութիւնը, հաստատակամութիւնը, սէրը դէպի իր ազգը, մայրենի լեզուն, հաւատը, որոնց էլի մնացել են երկրի բուն ժողովրդի մէջ, ինչպէս կը տեսնվի յետոյ։

Յոյնը արդէն կերպարանափոխվում է, ազնուանում և ձգտում է վերակենդանացնել իր փառաւոր նախնեաց բարձր արժանաւորութիւնները. և այդ այն ժամանակից, երբ յղացել է նրա մէջ իդէալիզմը, գաղափարականութիւնը, ազգասիրութիւնը և այլն. և այդ այն ժամանակից, երբ սկսել է նրա մէջ տարածվել լուսաւորութիւնը։ Նոյնը բուլղարացոց, որոնց՝ թիւրքերը մի ժամանակ կոչում էին «բոստանչիներ». իսկ այդ բոստանչին կանգնել է Պօլսի շեմքին։ Այսպէս և միւս փոքր ազգութիւնները՝ հրէաները, մեր դրացի վրացիք, որոնք մի առանձին եռանդով ձգտում են իրանց ազգի մտաւոր և բարոյական վերակենդանութեան։

Բայց հայը մի այլ պատկեր է ներկայացնում. նրա համար լոյսը—ինչպէս գիշերային մանր թիթեռների համար, որոնք գիշերները թափվում են լոյսի վրա և ոչնչանում—մի մահացու հարուած է։ Այդ հիման վրա՝ մեր մի բարեկամ բժիշկ ասում է. եթէ ուզում էք, որ հայը չոչնչանայ, ուսումից հեռու պահեցէք. Եւ այդ ասում է՝ մի վերին աստիճանի ազնիւ ազգասէր հայ, որը գործել է երկար տարիներ մեր երկրի հայաշատ նահանգներում, միշտ գործելով ազգային կուլտուրական ասպարէզներում։ Իսկ եթէ ծանօթանանք օտար գրողների կարծիքի հետ բուն երկրի հայերի մասին, կը տեսնենք մի այլ յուսատու օպտիմիզմ մեր ազգի արժանեաց մասին։ Ահա այդ գրողներից յայտնի ճանապարհորդող բժ. Ելիսէևը, որը ճանապարհորդել էր Փոքր-Ասիայում։ Մի փոքր հատուած հարկաւոր է առաջ բերել.

«Հայերի մեծ մասը ապրում է Փոքր-Ասիայի մի մասում, որը դեռ աստրոց թագաւորութեան ժամանակ կոչվում էր Հայաստան։ Հետաքրքրական է այդ փոքր, բայց ամուր և դրական ազգի վիճակը, որը հանելուկ է ոչ թէ միայն պատմագէտի, այլ և անտրօպօլօգի համար։ Հայաստանը գտնվել է այն ճանապարհի վրա, որով շատ ազգեր մայր ցամաքի խորքերից անցել են դէպի Առաջաւոր Ասիա, բայց երկար տարիների ընթացքում ապրել է անկախ կեանքով։ Եւ մի ազգութիւն, որը կարողացել է շատ թէ քիչ պահպանել իր ինքնուրոյնութիւնը, սկսած Նեմրովթի և Շամիրամի ժամանակներից մինչև մեր օրերը, որ կարողացել է մասամբ պահպանել իր տիպը, իր սովորութիւնները, լեզուն և կրօնը, չը նայելով որ աշխարհիս երեսին ոչ մի ազգ, չը բաց առնելով և հրէաներին, այնքան դժբաղդութիւններ չէ կրել, որքան նա, չէ կարող մոռացվել և իրաւունք ունի շարունակելու իր գոյութիւնը։ Կործանվեցին մեծ Ասորեստանը և Բաբելօնը, կործանվեցին պարսից, մակեդոնացոց և մօնղօլների մեծ պետութիւնները, հին պատմութեան շատ ազգեր իսպառ անհետացան աշխարհի երեսից, բայց փոքրիկ հայ ժողովուրդը բաւական չէ որ ողջ մնաց, այլ և նա է գալիս յոյսերով, տոգորվում է գիտութեան ծարաւով և աշխատանքի սիրով, զարգացնում է իր գրականութիւնը, ուսանում է, ձգտում է դէպի առաջ և շատ բանի է հասել։ Այդ ազգը իրօք աւելի մեծ հանելուկ է կազմում պատմութեան համար, քան հրէաները կամ գնչուները, որոնց համար հայրենիք չը կայ—ubi bene, ibi patria—բայց երկրագործ հայը չը թողեց իր հայրենիքը և Վանից ու Արարատից հեռու չը գնաց» *)։ Յարգոյ հեղինակը սկսում է գովել հայ կնոջ առաքինութիւնները հետևեալ խօսքերով... «Այդ բոլորի համար, անկասկած, աշխատասէր և եռանդոտ հայը շատ բանով պարտական է իր առաջին օգնականին՝ կնոջը»։

II

Այս փոքր առաջաբանից յետոյ անցնենք յօդուածիս բուն նիւթին։ Մեր մամուլում յաճախ են երևում գրութիւններ մայրենի լեզուի թշուառ դրութեան մասին պետական դպրոցներում. մասնաւորապէս թէ ծնողները և դպրոցական վարչութիւններն են մեղաւոր այդ գործում։ Ի հարկէ, եթէ հասարակութեան և ծնողների կողմից պահանջ լինի վճռապէս, որ մայրենի լեզուն իր վայելուչ դիրքն ունենայ, նա կը ստանայ այդ դիրքը։ Բայց չը կայ այդ պահանջը, և ահա ինչու։

Հայը նայում է ամեն բանի վրա—ի միջի այլոց, և իր սերնդի կրթութեան—եսական, նիւթական տեսակէտից. նա այժմ հարկաւոր է համարում, որ նրա զաւակը ստանայ այնպիսի ուսում և այն լեզուով, որ նա ապագայում նիւթականապէս ապահոված լինի։ Եւ այդ լեզուն մեզ մօտ պետականն է, որը տալիս է իրաւունք բարձրագոյն ուսում ստանալու և աւելի նիւթականապէս ապահովութիւն ունենալու։ Միւս եւրոպական լեզուները՝ հայը աւելի փառասիրական տեսակէտից է սովորեցնում իր զաւակներին, հրաւիրելով օտարազգի դաստիարակներ երկու սեռի։ Հայի համար ներկայումս իր մայրենի լեզուն գին չունի. և դա է պատճառը, որ փոքր ի շատէ ունևոր հայը իր զաւակին տալիս է պետական դպրոց։ Մեր ազգային դպրոցները մնում է ազգի աղքատ դասակարգի սեփականը։

Այս է իրողութիւնը և այսպէս է ըմբռնում այժմեան հայութեան ունևոր և ինտելիգենտ կոչված դասակարգը իր զաւակի կրթութեան հարցը. նա մասնակցում է ամեն տեսակ ազգային գործերի և կարծես խիստ նախանձախնդիր է իր ազգի վերածնութեան գործին, բայց իր մայրենի լեզուն նա հարկաւոր չէ համարում իր տանը գործածել, իր երեխաներին սովորեցնել և այլն։ Այդ տեսակ ազգասէրներ որքան կամենաք կարող էք գտնել մեր իրական կեանքում։ Սրանցից շատերին լսողը միշտ յիշում է լատինական խօսքերը՝ «Acta non verba» (գործ և ոչ խօսք)։

Ի հարկէ, մեզանից աւելի գիտակից և ինքնասէր ազգութիւնների մէջ այդ տեսակ այլանդակումներ չէք պատահի. նրանք՝ գիտակցելով տիրապետող լեզուի մեծ կարեւորութիւնը՝ երբէք չեն արհամարհել իրանց լեզուն, մեծ ամօթ համարելով իրանց համար, որ իրանց սերունդը չը գիտէ իր մայրենի լեզուն։ Այդպէս կը վարվեն լեհերը, ֆինլանդացիք, մեր երկրում գտնվող սակաւաթիւ գաղթականներ՝ եւրոպացիք և այլն։

Այսպիսով մայրենի լեզուի հարցը մեր ներկայ հայութեան գոնէ ունևոր և ինտել-

*) Այս կտորը վերցրել ենք «Մշակ և հայ կեանք» հրատարակութիւնից. երես 223—4, 1912 թ.։

լեզենա դասակարգերի մէջ, որոնք զուրկ են՝ թէ ազգային գիտակցութիւնից և թէ պատուասիրութիւնից, «ձայն բարբառոյ յանապատի» կը հնչէ: Իսկ հայի այն մեծամասնութիւնը, որը ուսի հաւատ և իր բառն «հայ-քրիստոնեայ» կը համարէ և հաւատի, եկեղեցու ազդեցութեան տակ կը գտնուի և կասէ բարեգործութիւն և այլն, իր սերնդի կրթութեան գործում կը հետևի վերոյիշեալ ուղղութեան երանից մտաւորապէս բարձր դասակարգեր, ոչ մի արժէք չը տալով մայրենի լեզուին, որից նիւթական օգուտ չէ սպասում:

Ի հարկէ, մեր մէջ կայ, թէև շատ սակաւաթիւ, ինտելիգենցիա, որը իր մայրենի լեզուի վրա չէ նայում մերկանդել տեսակէտից. նա գիտակցում է նրա կարևորութիւնը, նա յարգում է նրան՝ իբրև մի քաղաքային ազգային ժառանգութիւն, ձգտում է նրան զարգացնել և տարածել ժողովրդի մէջ և այլն: Դրանց չէ վերաբերում մեր ասելիքը:

Բժ. Բ. Աղասարեան

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻՃԻՑ

Թաղիեվ-Բէհբութովի գործը

Երէկ Թիֆլիսի դատաստանական պալատի նստատում սկսվեց Թաղիեվ-Բէհբութովի սենսացիոն գործը, որին ծանօթ են ընթերցողները:

Պալատը ամբողջ 1½ ժամ լսելով գործի զեկուցումը՝ հալյտաքննութեան է ենթարկել Բէհբութովի կողմից առաջարկված վկաներին, որոնց թւում բժ.բժ. Ախունդովին և Սուլթանովին, որոնց ցուցմունքները կարևոր նշանակութիւն ունեն գործի պարզաբանութեան տեսակէտից և որոնց բացակայութեան պատճառով գործը յետաձգվեց անցեալ անգամ:

Ծեր. ժամը 5-ին պալատը ընդհատեց իր նիստը՝ շարունակելու երեկոյեան ժամը 8-ից, քննութեան առաջարկելով լուծել երկու հարց, որ վերաբերում է Բէհբութովի գանակոծութեան փաստին և նրա լրջութեանը:

Գործի քննութեանը ներկայ չեն մեղադրեալներից եսքը Հ.-Զ. Ա. Թաղիեվը, Մամեդբէկովը և Հասանովը: Բացակայում է նոյնպէս և Բէհբութովը հիւանդութեան պատճառով:

Հետևանքի մասին կը հաղորդենք:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Կովկասի փոխարքային ներկայացաւ Պետական Դումայի հայ պատգամաւոր երգ.-հաւ. Մ.ք. Պապաջանեանը, որը ունեցաւ խօսակցութիւն կովկասեան կարիքների և խնդիրների մասին: Նա ունեցաւ խօսակցութիւն նոյնպէս փոխարքայի օգնական սենատոր Ն. Վատացիի հետ, Պապաջանեանը տեսակցվեց Թիֆլիսի ինտելիգենցիայի ներկայացուցիչների հետ, ունեցաւ մտքերի փոխանակութիւն հերթական խնդիրների մասին:

◆ Թիֆլիսի քաղ. վարչութեան անդամ Իշխ. Ալ. Արղութեան Երկայնաբազուկը սպասում է Մոսկվա, Պետերբուրգ և Կրեմ՝ ելեկտրաքարշի գործը ուսումնասիրելու համար: Ծանապարհորդութիւնը կապ ունի Թիֆլիսը էլեկտրաքարշը քաղաքի հաշւով գնելու խնդրի հետ:

◆ Կովկասեան Գիւղատնտեսական Ընկ. շինութեան մէջ մինչև յունվարի 15-ը կազմակերպված են ընթերցումներ կովկասեան բոյսերի հիւանդութիւնների և նրանց դէմ կռւելու միջոցների մասին: Ընթերցումները տեղի կունենան ժ. 10—12-ը և 1—3-ը ցեր.: Սրեկոները լինելու են գործնական պարապմունքներ:

◆ Այսօր Արքունական թատրոնում տեղի կունենայ յոբելենական ներկայացում գերասան Արաքսեանի բեմական գործունէութեան 25-ամեակի առիթով կը ներկայացվի Սունդուկեանի «Քանդած օջախ» կատակերգութիւնը, որից յետոյ կը լինի յոբելենական հանդէսը:

◆ Հայուհեաց «Մեղու» աշխատանքի տան վարչութիւնը ստացել է տ. Մարգարիտ Արեանըց տասնեըի առիթով յօգուտ Ընկերութեան 25 ր.:

◆ Այսօր, ուրբաթ, Գրական-Գեղարուեստական Սալոնի հերթական jour fixe-ին տիկին Եւան Աղատեանը կը կարդայ ռեֆերատ Շանթի «Հին Աստուածներ» պիէսի մասին, որ առաջին անգամ Հայոց Դրամատիկ Ընկ. ներկայացնելու է առաջիկայ երկուշաբթի Արտիստական Ընկերութեան թատրոնում:

◆ Թիֆլիսի քաղաքային սանիտարական-բժշկական մարմինը մի շարք միջոցներ է մշակել քաղաքում տարածված մի շարք տարափոխիկ հիւանդութիւնների դէմ:

◆ Կովկասի փոխարքան թոյլատրեց խաղալ Ալ. Ցակոբեանի «Շալիապին» անունով մի գործ. պիէսը:

◆ Ներքին գործերի մինիստրը պատուիրագրել է Ռուսաստանի բոլոր նահանգապետներին և քաղաքապետներին ամեն տարի քննել ոստիկանական վարչութիւնների գործունէութիւնը:

◆ «Р. В.»-ի առելով Ալէքսանդրոպոլի ուղղափառ հոգևորականութիւնը միջնորդել է այնտեղի թեմական վանքը տաճարի վերածել, ի նկատի ունենալով որ քաղաքը բնակիչների թւով չորրորդ տեղն է բռնում էկզարխութեան մէջ և ուր կան 2 այլադաւան եկեղեցի, իսկ ռուսները չունեն:

◆ Թիֆլիսի Հայուհեաց Որբախնամ Ընկ. վարչութիւնը խնդրում է մեզ տպել, որ նա ստացաւ տօնածառի ու թաթախման համար Մարգարիտ Արեանից 25 ր., Սօֆիա Միրաքեանից 10 ր., Վարվառէ Օրբէլիից և Վ. Խանկալամեանից 5-ական ր., Նինա Փուղինեանից և ամուսիններ Աղբալեաններից 3-ական ր., Լուսիկ և Ռ. Խոսրովեաններից 1 ր. 50 կ., № ից 1 ր. 20 կ., Լևոն Բոյեաջեանից կօնֆէտներ: Ընկերութեան վարչութիւնը բոլորին յայտնում է խորին շնորհակալութիւն:

◆ Ի լրումն մեր հաղորդած տեղեկութիւնների գալիս ենք կցելու, որ Գրական-Գեղարուեստական Սալօնում, ամսիս 4-ին, մանկական կարարէի ժամանակ հանդէսի երգերը, խաղերը կառավարելու մէջ, բացի մեր յիշած պ. Նակաշիձէից, մասնակցել է նաև պ. Ց. Սօլովեան, որ բացելով հանդէսը մանուկներին հասկանալի լեզուով ծանօթացրել է «Աղբիւրի» 30-ամեայ գործունէութեան հետ. հանգուցեալ աշխատակիցների յիշատակը յարգելու համար հրաւիրել է փոքրիկ ունկնդիրներին ոտքի կանգնել, յիշատակելով որ այդպէս է ընդունված չափաւորների շրջաններում յարգել մեռած գործիչների յիշատակը: Այնուհետև ծանօթացրել է «Աղբիւրի» ականաւոր աշխատակիցների՝ Ղ. Աղայեանի, Սօլովեօվ Նեսսէլովի և նկարիչ Կարագինի գործերի հետ, ցոյց տալով վերջիններիս հանդէս դրված լուսանկարները և վերջացնելով խօսքը հրաւիրել է շնորհակալութիւն արտայայտել անխոնջ խմբագրին՝ Տ. Նազարեանին: Փոքրիկ ունկնդիրները բուռն ծափահարութեամբ շնորհակալիքներ ուղղեցին ըստ պատկանելոյն: Տ. Նազարեան հիւրասիրեց երեխաներին թէյով, մրգով և իր հրատարակութիւններով: Գ. Բրօչի իր երգերով և օր. Գումաէլ ցիտրայի վրա նուագելով մեծ զուարճութիւն էին պատճառում փոքրիկ հանդիսականներին: Իսկ դասակաւորների բաժնում, որը նոյնպէս անցաւ Ց. Սօլովեանի նախագահութեամբ, մասնակցեցին բացի մեր յիշածներից նաև ուսանող Վարդան Պարոնեան (թիւրքահայ), որ մի ուղերձ կարդաց ֆրանսերէն լեզուով: Ոտանաւորներ կարդացին տ. տ. կոմսուհի Մէղէմ, Յօնիկօվա, օր. օր. Ալէքսանեան, Աբովեան (Խաչատուր Աբովեանի թոռը) և Թ. Մելիք Շահնազարեան: Մի ուսանող փոքրիկ սուլաւոր գործիքի վրա կատարեց շատ աջող կերպով մի քանի դուրեկան կտորներ:

◆ Կ. Հ. Բ. Ընկ. խորհուրդը ստացել է Բագուից «Լազար Մայիլօվ և որդիք» Առևտրական Տնից վախմուկ և երկու պուդ (62 պ.) ձուկ Ծանդեան տօների առիթով թաթախման գիւղը աղքատներին բաժանելու. դրանից մի մասը բաժանված է 300 չքաւոր ընտանիքների, իսկ մասը բաժանված է ընկերութեան ճաշարանում ճաշողներին: Բացի դրանից ստացվել են հետևեալ նուիրատուութիւնները յօգուտ աղքատների. տիկ. Մարգարիտ Արեանից 50 ր., Մսացական Խունունցից 10 ր., ինժ. Գարեգին Ալաճեանից 10 ր., տիկ. Մարգարիտ Անագնեանից 5 ր., յօգուտ ընկ. որբանոցի տիկ. Եղիսաբէթ Ցարութիւնեանից ի յիշատակ իր հանգուցեալ ամուսնու Աստուր Ցարութիւնեանի 10 ր., յօգուտ ընկ. աշակերտական ճաշարանի Միք. Կաֆեանից 5 ր.: Խորհուրդը յայտնում է իր խորին շնորհակալութիւնը վերոյիշեալ նուիրատուներին:

◆ Կիսլովօդսկից մեզ գրում են. «Դեկտ. 18-ին այստեղ հողին յանձնեցինք Ստ. Ա. Բէշտաուեանի մարմինը: Ցուղարկաւորութեանը ներկայ էին տեղիս ամբողջ հայ գաղութը, ծխ. հոգաբարձութիւնը՝ որի անդամն էր, դպրոցի երկսեռ մանուկները, Պեատիգօրսկից եկած հայեր, քաղաքագլխի պաշտօնակատարը, քաղ. վարչութեան անդամները, փոխադարձ վարկի ընկ. վարչութիւնը և այլ բազմաթիւ հիմնարկութիւններից ներկայացուցիչներ: Ներկայ էին և բազմաթիւ ռուս և այլազգի հաստատութիւններից ներկայացուցիչներ: Դագաղի վրա դրված էր 10 պսակ: Հանգուցեալը, որ մեռաւ 69 տարեկան հասակում, վայելում էր տեղիս ազգաբնակութեան մէջ անխտիր մեծ համակրութիւն: Բէշտաուեանը 1911 թ. ինքնաբերաբար հիմք դրեց տեղիս ծխ. դպրոցի և աղօթատան շէնքի շինութեան՝ 8000 ր. արժողութեամբ, այդպիսով ներկայանալով մեր շրջանի հայ գաղութի կուլտուրականութեան հիմնաքարը»:

ԳԻՏՈՒԹ., ԳԱՐԿԱՆ., ԳԵՂ ԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Հայոց Թատրոն

Ցունվ. 9-ին վրաց Ազնուականների Թատրոնում տեղի ունեցաւ Ամօ Խարազեանի բենեֆիսային ներկայացումը, Գուցկովի «Ուրիէլ Ակօստա» ողբերգութիւնը, որի ժամանակ տեսնելով դատարկ աթոռները մենք շատ տխուր մտքերի յանգեցինք:

Նոյնիսկ Թատրոնի դատարկութիւնը չը վրդովեց բենեֆիսանտին, և Խարազեան Ակօստայի դերը խաղում էր զգացված, շնորհալի կերպով: Ոչ պակաս սահուն տարան իրանց դերերը տ. Նինուէլ (Ցուդիդ), Հայկազեան (դըՍիլվա), Ստեփանեան (դը Սանտոս) և այլն: Խարազեանը իր համակրողներից ստացաւ երեք համեստ ընծայ:

Խարազեան արժանի է խրախուսանքի ժողովրդական թատրօնը իրանց սրտին մօտ ընդունողների կողմից և մանաւանդ նիւթական աջակցութեան:

Խարազեան ժողովեց իր շուրջ երիտասարդ սիրող-սիրողուհիների, ոգևորութիւն ներշնչեց նրանց մէջ և նրանց հետ միասին հետամտեց ժողովրդական թատրոնական գործունէութեան: Նա պարբերաբար մինչև այժմ էլ տալիս է հանրամատչելի ներկայացումներ Հաւլաբարում և թէ այլ տեղերում և աշխատում է ժողովրդին կապել երկրորդ դպրոցի հետ: Ե.

ՕՐՎԱՅ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

◆ Ռուսաստանը յայտնեց, որ Լօնդօնի դեսպանական խորհրդակցութեանը նա անյարմար է գտնում յարուցանել Նեղուցների հարցը:

◆ Գերմանիան և Աւստրիան գաղտնի կերպով դրամ են տալիս Թիւրքիային սպառազինման համար:

◆ Կ. Պօլիսը ամրացված է գնդակացիրներով և մեծեզրեայ թնդանօթներով:

◆ Անատոլիայում երևան հանվեց երիտասարդ Թիւրքերի դաւադրութիւն:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԱՆ

ԵՂԲ. ՎՈՐԴԱՆԵԱՆՆԵՐԻ նոր կառուցվող տան մէջ, Մեսեխի փողոցի և Կոխէթեան հրապարակի վրա, վարձով

ՏՐՎՈՒՄ ԵՆ

նկուղներ, խանութներ և բնակարաններ: Կարելի է և հիմնարկութիւնների համար: Վարձել ցանկացողները կարող են դիմել տանտէրերին վաղօրօք: Բնակարանները կարելի է վերածել բաժանմունքների և սարքաւորել՝ համաձայն վարձողի ցանկութեան և պայմանների: Հասցէն՝ Մեսոնի փողոց, Ահնանեանի քարվանսարա, Եղբ. Վարդանեանների Առևտրական Տուն:

(Կ. Ե.) 20. 3—1

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

Նիկ. Աբրահամեանի

հետևեալ հրատարակութիւնները.

I

ՁԵՌՆԱՐԿ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

երկաթ., կօլօնիալ, բակալ. և բամբակէ ապրանքների (առաջին անգամն է, որ լոյս է տեսնում հայերէն լեզուով), գինն է 2 ռուբ.:

II

Руководство торг. бухгалтеріи

въ связи съ керосинозав. производствомъ (2 допол. и исправл. изд.) Ц. 2 р. 50 к.

III

Таблица вычисл. процентовъ

отъ 1 до 360 дн. отъ ¼ до 12% и на всѣ капиталы отъ 1 до 10,000 р. (2 изд.) Ц. 85 к.

IV

Журнальныя статьи

для опредѣл. дебета и кредита. Ц. 75 к.

V

Общедоступная справочн. книжка

для слушателей и слушательницъ бухгалтерск. курсовъ и занимающихся конторскими дѣлами. Ц. 30 к.

Հեղինակի մօտ՝ Бухг. курсы Н. В. Абраамяна, Николаевская 22 և գրավաճառանոցներում:

(ու.չ.կ.) 939. 20—12

Открыта подписка на 1913 г.
на ежемѣс. популярно-медицинскій органъ

„ЖУРНАЛЪ-ЛЕЧЕБНИКЪ"

Журналъ посвященъ цѣлямъ самолеченія и какъ лечебникъ въ немъ будутъ указаны самые радикальные способы леченія всѣхъ болѣзней.

Редакція предоставляетъ Безплатно своимъ подписчикамъ медицинскіе совѣты, указываетъ желающимъ спеціальныя лечебницы, курорты, санаторіи и т. д.

Подписчикамъ будетъ выслана въ видѣ ПРЕМІИ первый выпускъ Большого Домашняго „ЛЕЧЕБНИКА" который въ отдѣльной продажѣ стоитъ 1 р. и книга „Волосы".

Подписная цѣна съ пересылкою и преміями на годъ 1 руб. (можно выслать почт. марками въ заказ. письмѣ).

Подписка принимается въ главной конторѣ редакціи: С.-Петербургъ Троицкая 6, кв. 16. Редакція „Журнала-Лечебника".

(Դ. Պ.) 923. 10—9

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

«606»-ի և «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ 11—12 ժ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներաւոժութեան վեներական (սիֆիլիս) հ.:

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. ներքին և երեխայոց հւ.:

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին ենթարդային:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան կանանց և երեխայոց հ.:

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հւ.:

Մ Դ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական վեներաւոժութեան և միզասեռ. հ.:

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հւ. և ծաղկահատ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ԱՄԲՐՈՒՄՕՎԱ-ՄԵԼԻՔԵԱՆ —12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Մ. Դ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Մ. Լ. ՌԵՆԻԳԵՐ-ԱՐԵՇԵՎԱ—6—7 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխայոց հւ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին.

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—4

Принимаетъ объявленія

для помѣщенія въ газетахъ и журналахъ какъ тифлисскихъ, такъ и иногороднихъ.

АГЕНТЪ

М. А. ГАЖОНІЯ

Адресы: I. Михайл. пр., гостинница „Ветцеля", телефонъ № 380.
П. ВАКЕ, около Гр. Двор. гимназіи, с. д., тел. № 925.

(Ե.Ու.) 965. 5—5

Ծափահասների համար

ԼՈՅՍ ԵՆ ՏԵՍԵԼ

Բժշկ. Փէլշէր Ա. ԵՍԱՅԵԱՆԻ

1) «Դաղեռի հիւանդութիւններ բժշկարան» (վեներական և ուրիշ ցաւեր), բազմաթիւ խորհուրդներով, րեցեպտներով և նկարներով, գինը 50 կ.:

2) «Տրիպէր (սուսունակ) եւ նրա բժշկութիւնը», րեցեպտներով և մանրամասն խորհուրդներով ու նկարներով, գինն է 20 կոպ.:

3) «Տղամարդի սեռական կեանքը», շատ հետաքրքրական գիրք ամեն մի չափահասի համար, գինը 30 կ.:

4) «Կեկկարմաշի տալվարը կամ մօդեռն իւրկէն», չափազանց ծիծաղաշարժ վօդեվիլ չափահասների համար, գինը 20 կ.:

Վաճառվում են Թիֆլիսում «Դուստանեբեգ» և միւս հայ գրախանութներում: Հեղինակից պահանջողները (անպայման բոլոր 4 գիրքն էլ միասին) ճանապարհածախք չեն վճարում: Գինը ուղարկել առաջուց մարկաներով: Հասցէն՝ Тифлисъ, Семеновская ул., № 9. А. Г. Есаянцу.

(Օ. Մ.) 975. 10—7

Առևտրի և Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող

Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ

Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/2. Տելէֆօն № 976.

Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն:

Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ:

Գործնական պարապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լօնդօնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում: Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից: Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Գեղագրութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, արագագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումը). բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Սղագրութիւն. 3) Դակտիլօգրաֆիա (բլինդզտօն և ուր. և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով: Պարապմունքները կատարվում են և զատ-զատ: Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է սպասաւորողների համար: Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է: Պարապմունքները յանվարի 15-ին: Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը: Ծրագիրը և կանոնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում: Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշւապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից: (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 228 ունկնդիր, որոնցից 42 հոգի իգական սեռից):

Կուրսերի հիմնադիր՝ առևտր. գիտութեան կանդիդատ՝ Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ

(Ա. Օ.) 876. 0—24

ՇԻՆՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԵՂԷՆՆԵՐԻ ՊԱՀԵՍՏ

Ինժեներ Ի. Ս. Պօնդօյեվի

Թիֆլիս, Ելիզավետին. փ. № 164, անկիւն Բակինսկայա փ.: Տէլէֆօն № 10—93.

ՊԱՀԵՍՏՈՒՄ ԿԱՆ

ՑԵՄԵՆՏ ԵՐԿԱԹԷ ԳԵՐԱՆՆԵՐ

ԵՐԿԱԹ—անկիւնի, կաթսայի, րիֆլենօյ, տանիքի՝ սև և ցինկով պատած: ԱՍՖԱԼՏ սըզրանեան: ԳՈՒԴՐՕՆ, կրակի դիմացող աղիւս և կաւ: Շինութեան և փուչ ԱՂԻՒՍ, ԿՂՄԻՆՏՐ մարսէյլեան տեսակի և այլ առարկ.: Աղիւսի սեփակ. գործարան Թիֆլիսում: Ամեն տեսակ շինարարական նիւթեղէն, համար տրված պատուէրները կատարվում են շուտափոյթ:

(Ու.) 7. 30—2

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կօշկակարի աշակերտի նամակը

Իմ արբեցողութիւնը ինձ հասցրեց հիւանդութեան և աղքատութեան: Ես դաժան էի, տանջում էի բնտանիքս և ինձ զսպել չէի կարողանում: Սակայն այժմ որքան ես բաղդաւոր եմ, որ պատահեցի դէպի կորուստ տանող ունեցածս ախտից: Իմ կինը լրագիրներում կարդաց դեղի մասին և գնեց գեղատնից մի լիքը արկղիկ «Սիտրօվին» 85 կօպէկով: Առաջին անգամ ընդունելուց յետոյ ես սկսեցի զզուանք զգալ դէպի օղին ու գարեջուրը, իսկ այժմ բոլոր գինի բերանս էլ չեմ առնում: Ես իմ դեղից մի քիչ տուի իմ մի ընկերոջ, որը խիստ արբեցող էր: Նա պատրաստ էր համբուրելու իմ ձեռքերը այն փրածութեան համար, որ նրա մէջ երևան եկաւ: Տեղեկութիւնների համար կարելի է դիմել՝ С.-Петерб. почтов. ящ. № 371.

(П. 7454) (№ 7)

Բացված է առաջիկայ 1913 թ.

„ԱՂԲԻՒՐԻ" 31-րդ տարեշրջանի և „ՏԱՐԱԶԻ" 24-րդ տարեշրջանի բաժանորդագրութիւնը: 25 յաւելուածներով եւ պրէմիաներով, որոնցից 15-ը տրվում են Նոր Տարվայ № № ի հետ, իսկ Թիֆլիսում հէնց բաժանորդագրվելիս: „ԱՂԲԻՒՐԻ" և „ՏԱՐԱԶԻ" տարեկան բաժանորդագինը բոլոր 25 յաւելուածներով և պրէմիաներով 10 ր. (արտասահման 18 ր. կամ 50 ֆր.), նոյնը դպրոցական աշակերտների հասցէով 5 ր. ԱՊԱՌԻԿ ԵՒ ՄԱՍ ՄԱՍ ՎՃԱՐՈՂ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Агбюръ". „Таразъ". Tiflis. Dirèction „Agbur"-„Taraz".

0—9

Գեղեցկութիւնը բարձր կատարելութեան է հասած

№ 4711 ՎԱՐԴԻ ԲՈՒՐ. ՂԵԱՅ ՍԱՊՈՆԸ

երեսի կաշուն և գոյնին տալիս է այն քնքշութիւնը, հարթութիւնը և առողջականութիւնը, որոնք համարվում են ամենաբարձր գեղեցկութեան իսկական նշանները: Կտորը 25 կոպ.: Կայ ամենուրեք:

Ֆերդ. Միւլհենս պարֆիւմէրիա № 4711

Կէօլն-Րէյնի վրա: Րիգա: Հիմնված 1792 թ.:

(М. 529879/529805) 10—1

Ատրպետի

ՀԱՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐԻ ԵՒ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ԴՐԱՄՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆԸ,

Նախնական ժամանակներից մինչև Տրդատ

115 դրամանկարով

Ծախվում է Թիֆլիսի հայ գրավաճ. մօտ

ԳԻՆՆ Է 5 Ր.

(Ա.Օ.) 997. 4—4

Торговая школа съ правами и Бухгалтерскіе курсы

по программамъ высшихъ Петерб. курсовъ Об. Рас. Ком. Зн.

Ивана Зах. Теръ-Степанова.

Начало занятій въ Торговой 7 января, а на курсахъ 15 января. Михайловскій пр. д. № 53

(Օ. Մ.) 979. 10—8

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный